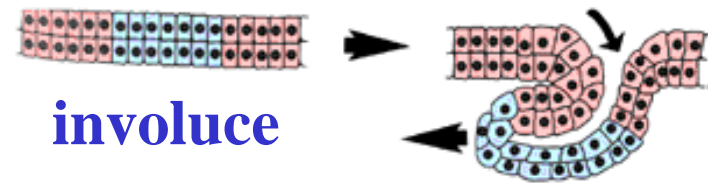
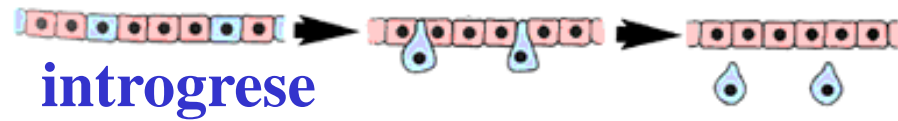

GASTRULACE - klíčové stádium diferenciace

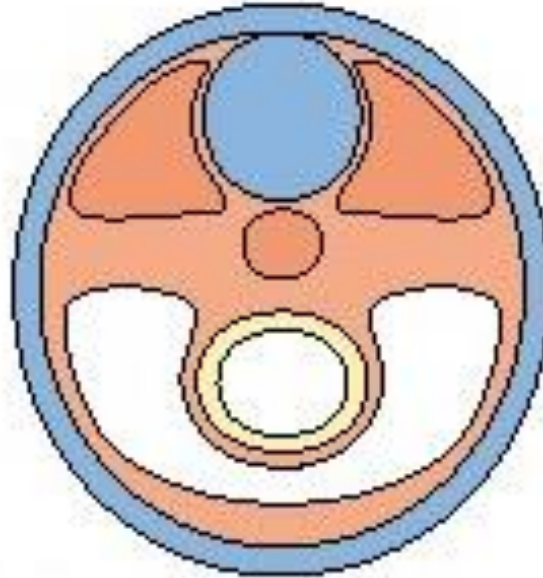

mořská ježovka: při gastrulaci vznikají invaginací prvoústa,
která posléze prolomí otvor k „druhým“ ústům

zárodečné listy

dorsal

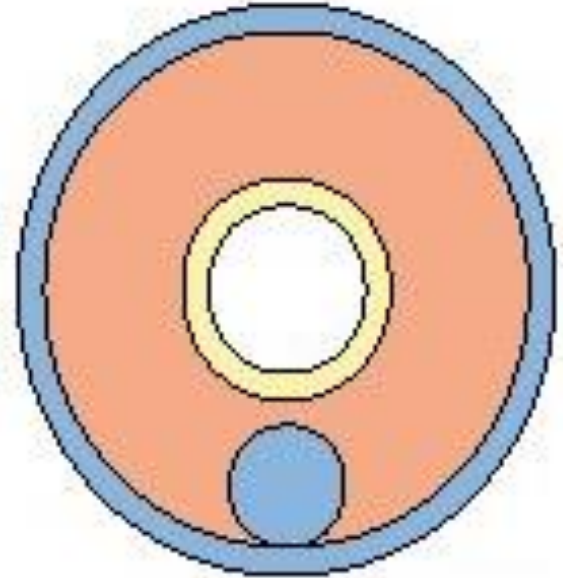
OBRATLOVCI

ventral

dorsal

HMYZ

ventral

zárodečné listy

orgány :

endoderm

střevo, játra, plíce

střevo

mesoderm

skelet, svaly, ledviny, srdce, krev

svaly, srdce, krev

ektoderm

pokožka, nervový systém

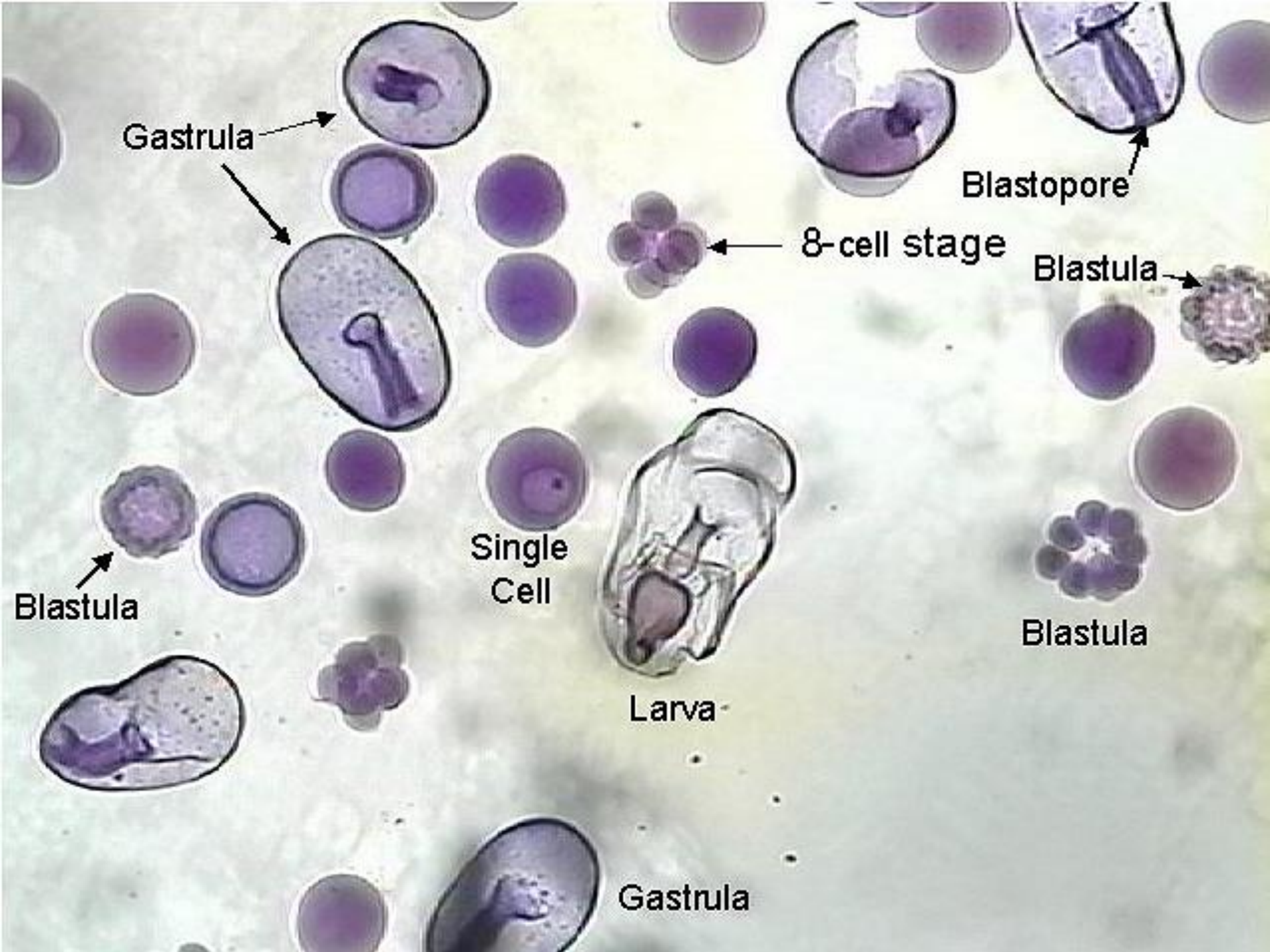
kutikula, nervový systém

A close-up photograph of several sea urchins resting on a dark, sandy seabed. The urchins are covered in numerous sharp, light-colored spines. The word "ježovka" is overlaid in blue, italicized text across the center of the image.

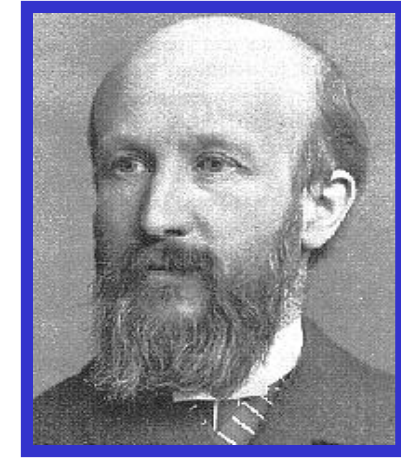
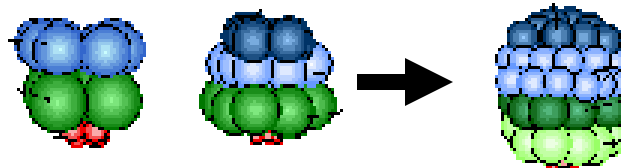
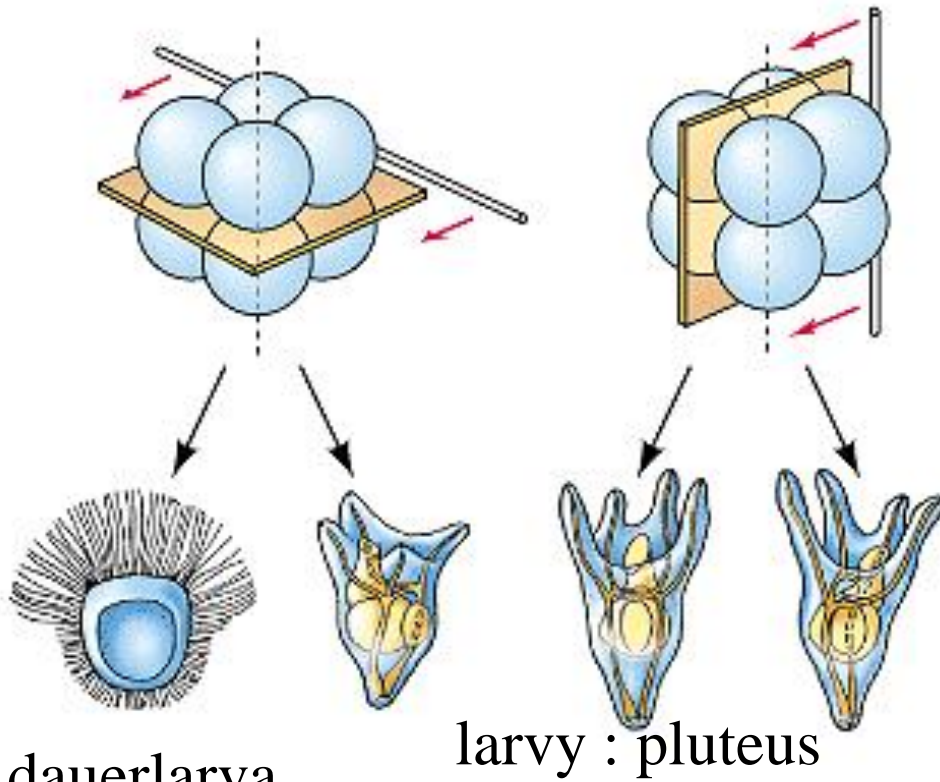
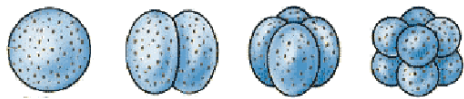
ježovka

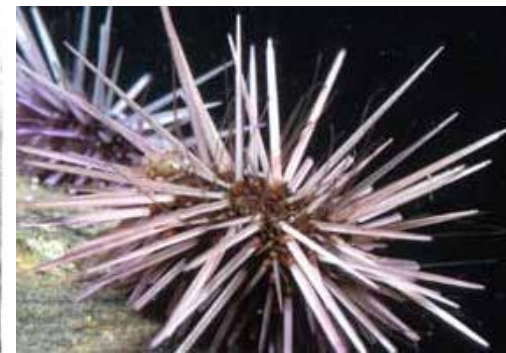

Mořská ježovka : historický model fertilizace, embryologie a buněčného klonování

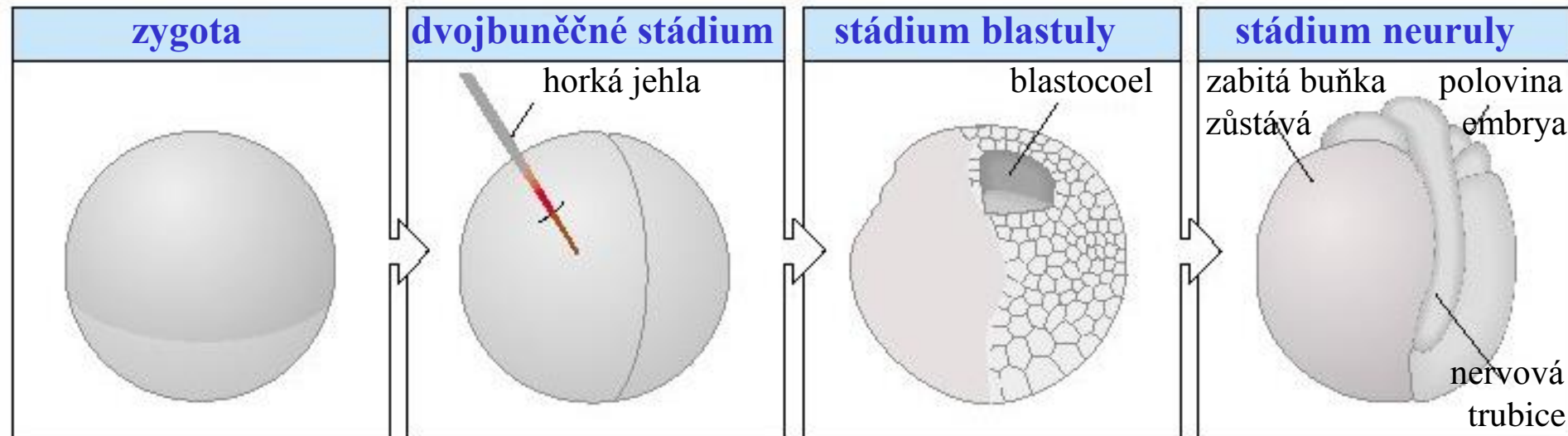
Oscar Hertwig
(1849-1922)

Rouxovy experimenty na žabích vajíčkách měly vést k ověření Weismannovy teorie mozaikového vývoje

Wilhelm Roux (1850-1924)

- vývoj žáby je založen na mozaikovém mechanismu: buňky mají svůj charakter a osud je derminován při každém rýhování ...
- ... ale Hans Driesch zatím dělá obdobné pokusy na ježovkách a dochází k jiným závěrům ...

Popření teorie mozaikového vývoje i mechanicismu :

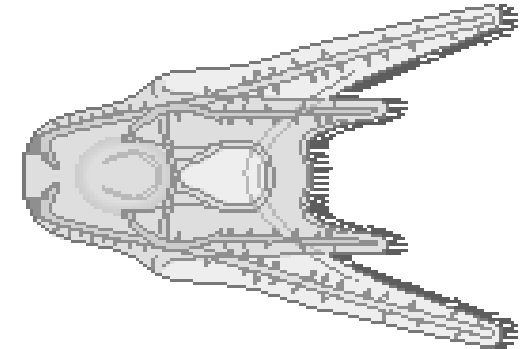
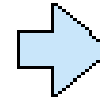
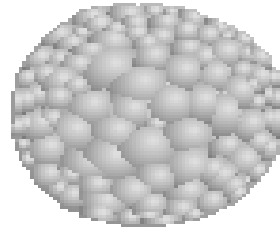
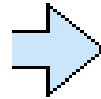
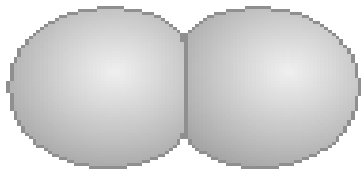
... organismy nejsou stroje, tyto nemohou samy doplňovat své chybějící části ...

... organismy (embrya) mají schopnost regulace ...

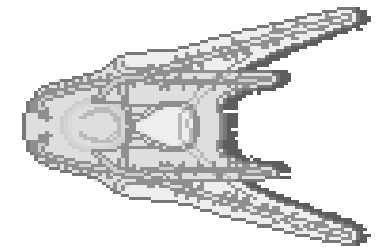
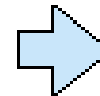
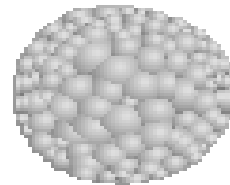
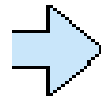
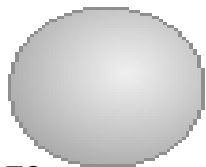
Hans Driesch (1876-1941)

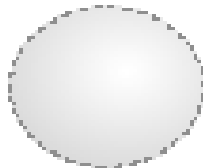
normální vývoj larvy ježovky ze stádia dvou blastomer

jedna ze dvou separovaných blastomer dává vznik normální (menší) larvě

jedna ze
separovaných
blastomer
obvykle umírá

... v hlavní roli :

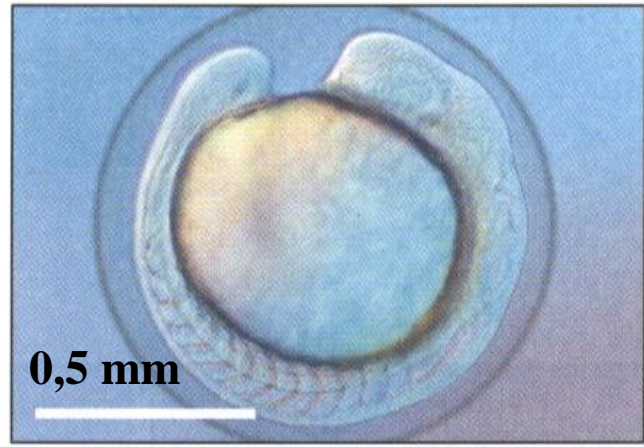
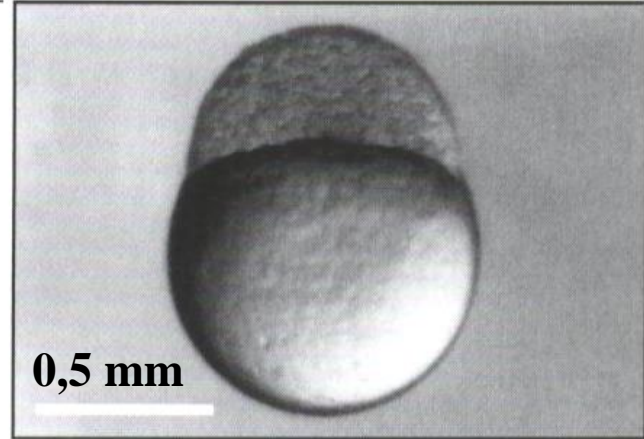
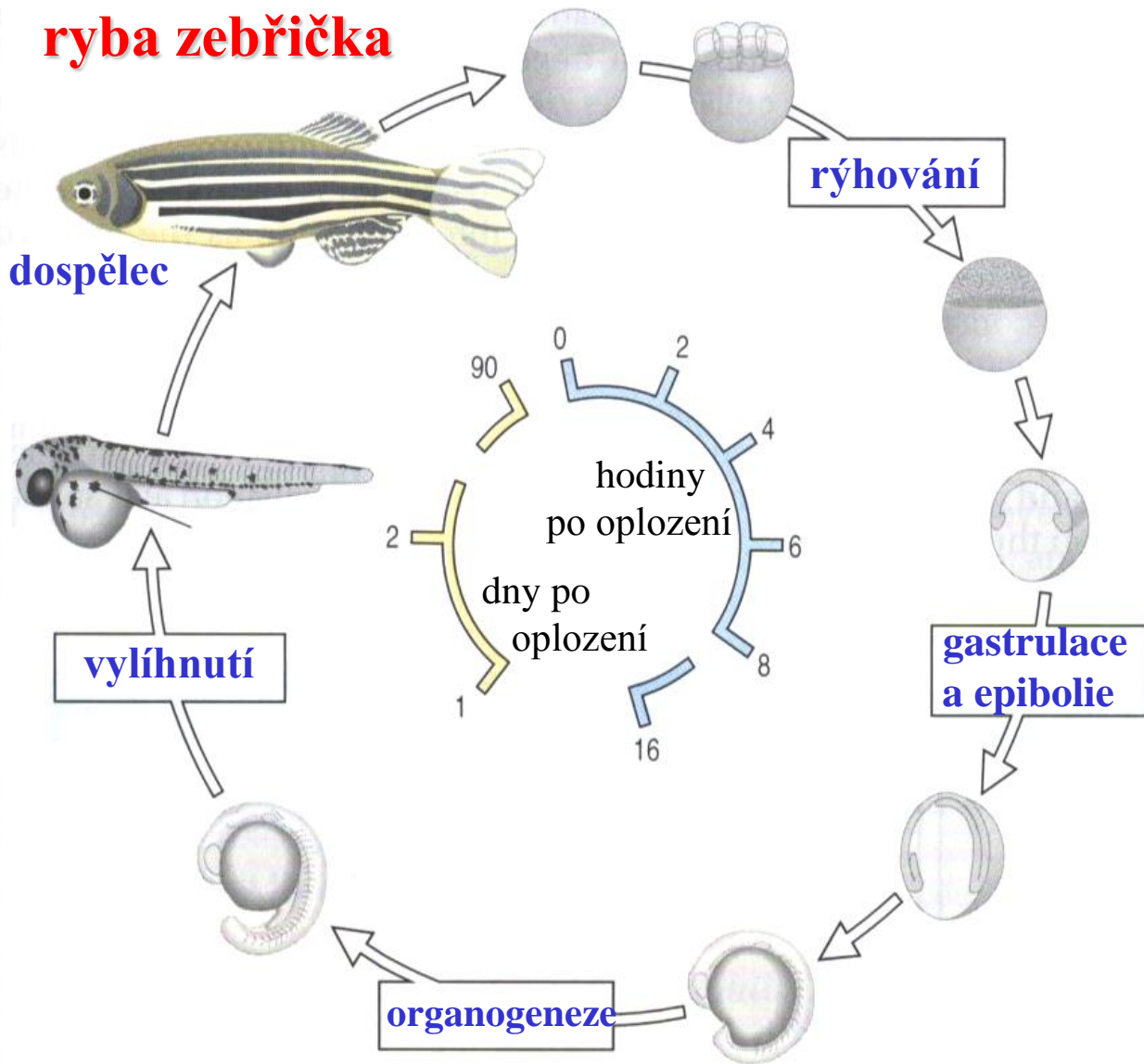
zebrůvka

Danio rerio
ryba zebříčka

30 minut po (vnějším) oplození

D. rerio

D. nigrofasciatus

D. albolineatus

D. kerri

D. shanensis

puma

panther (fms)

sparse (kit)

panther (fms); sparse (kit)

rose (ednrb1)

panther (fms); rose (ednrb1)

sparse (kit); rose (ednrb1)

nacre (mitfa)

leopard

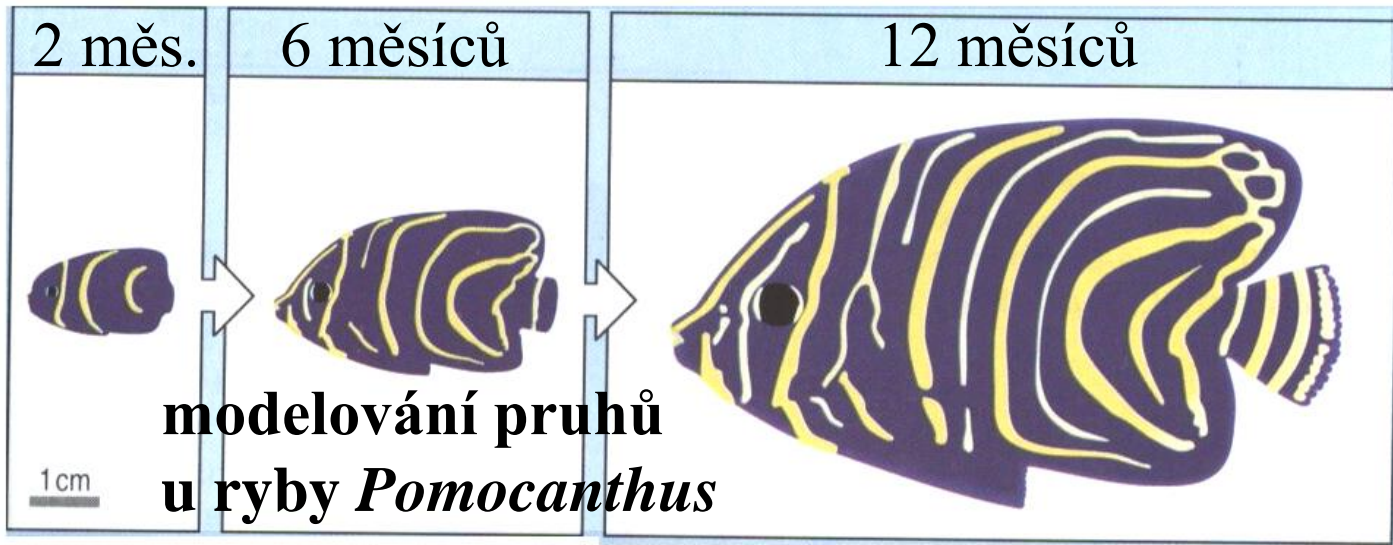

jaguar/obelix

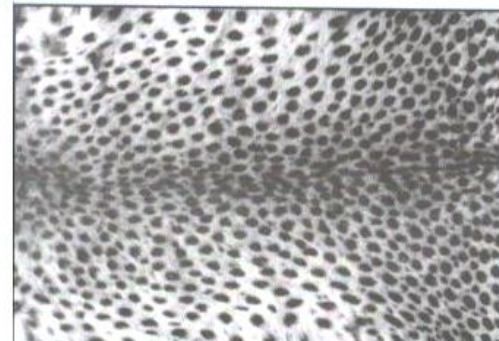
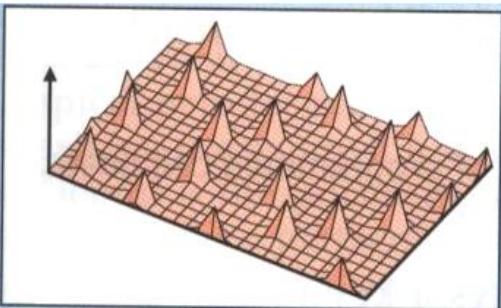
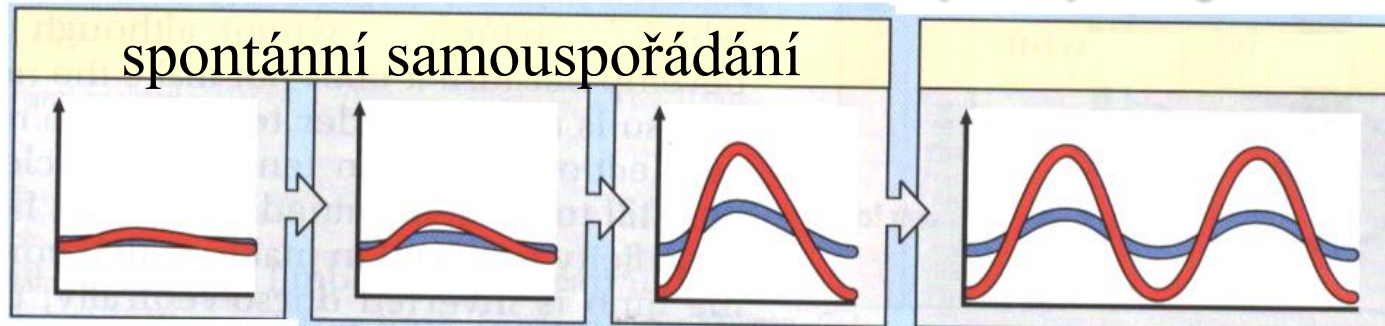
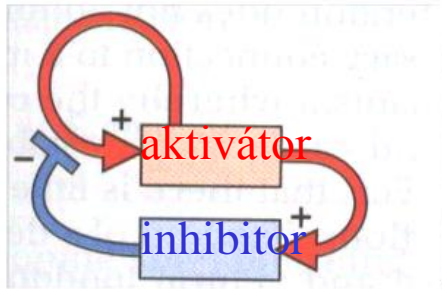
Zebrafish pigment pattern mutants.

Diversity of *Danio* adult pigment patterns.

Reaktivně - difúzní mechanismy vývoje

Uspořádání pigmentu v pruzích zebřičky

Tvorba uspořádání zbarvení zebřičky v ontogenezi

metamorfóza

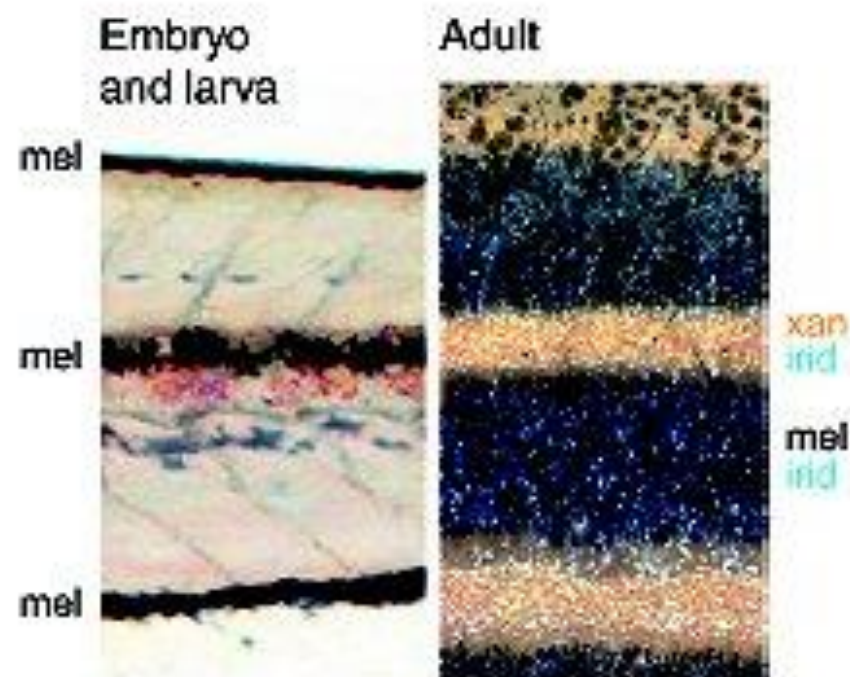
LARVA

→
migrace i apoptóza
chromatorů, vznik nových
z kmenových buněk

DOSPĚLEC

jen nevýrazné 2 tmavé
pruhy melanoforů
vznikajících z neurulálních
buněk gastruly, migrace

změny v pruzích, dva
primární + 3-4 sekundární,
+ xantofory a iridofory

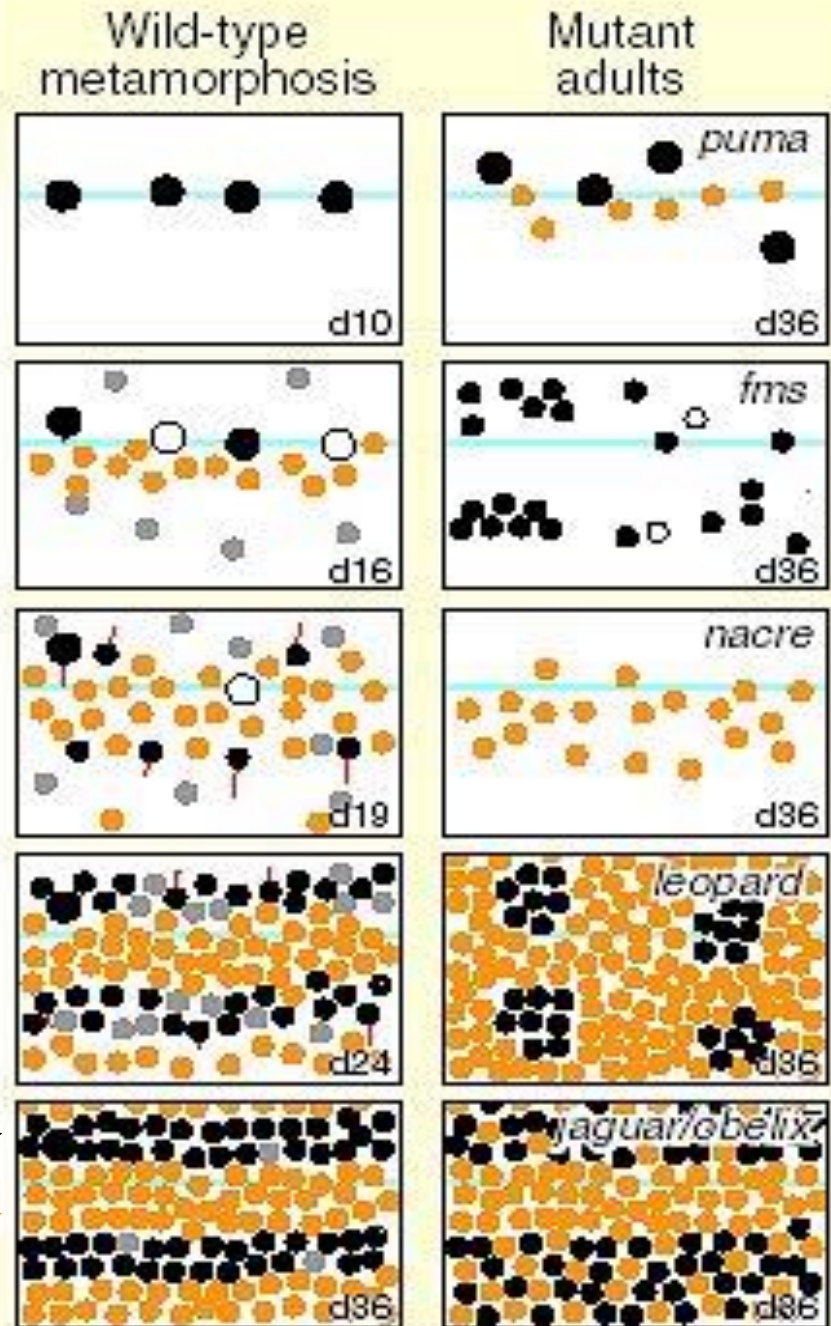
Pigment patterns at different stages.

The early larva at the start of metamorphosis (left) has melanophore stripes dorsally, ventrally, and in the middle of the flank and clusters of xanthophores and iridophores beneath the middle stripe. The adult (right) has alternating light and dark stripes containing xanthophores and melanophores, respectively.

- tři typy chromatoforů (buněk)
- pohyb buněk
- programovaná buněčná smrt

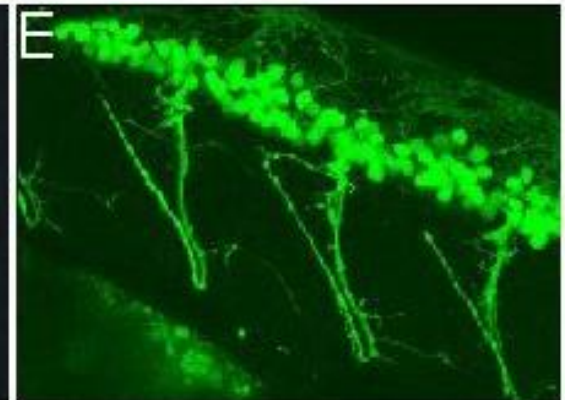
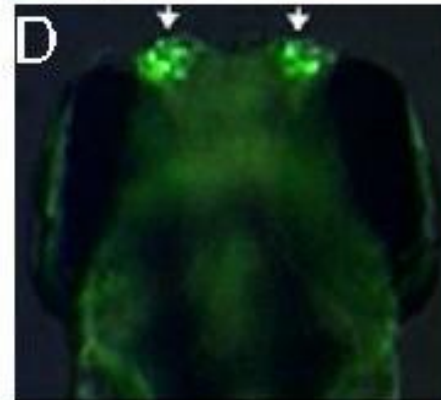
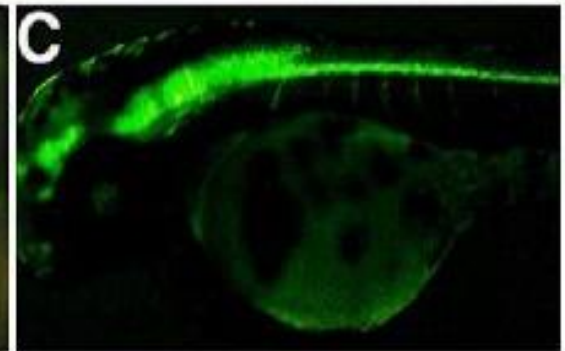
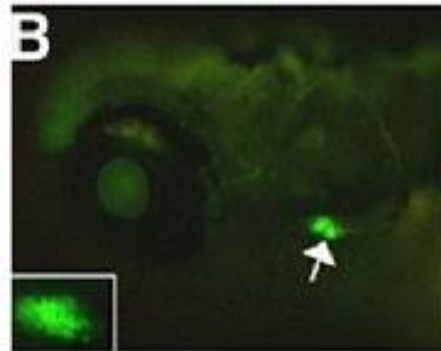
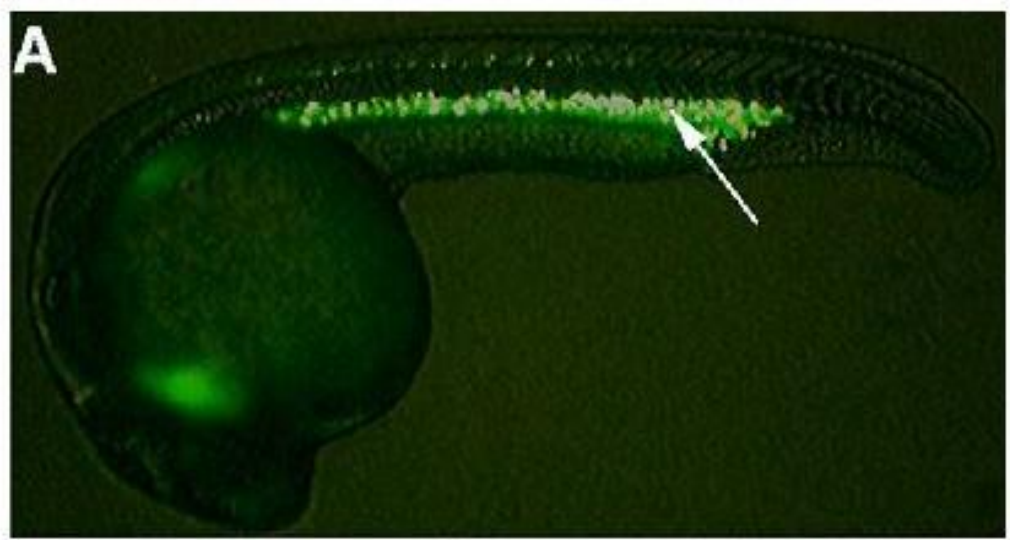
Chromatophore arrangements
 In wild-type (left), larval melanophores (large black circles) are present along the horizontal myoseptum (blue line). Some of these cells die (open circles), others move into the developing adult stripe (red tracks). Simultaneously, xanthophores (orange) begin to appear in the middle of the flank and metamorphic melanophores (gray) appear over the flank. Some metamorphic melanophores migrate into the position of adult stripes; others differentiate already at the site of stripe formation. After metamorphosis, the pigment pattern has little resemblance to that of the embryo. In pigment pattern mutants (right), chromatophore numbers and arrangements differ dramatically from wild-type.

MELANOPHORES
 XANTHOPHORES

transgenní
ryba
„green
fluorescence
protein“

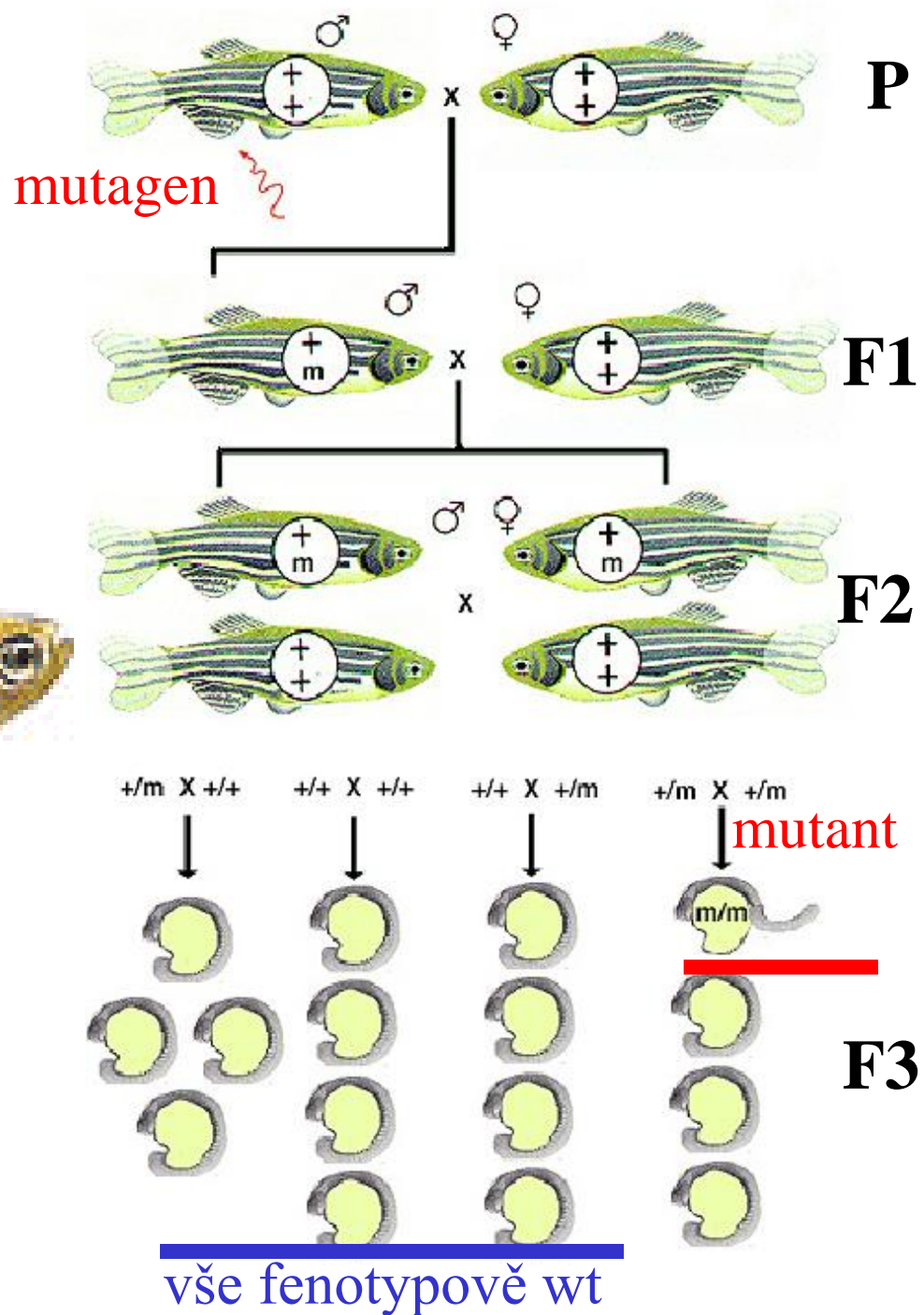
Danio rerio
zebrička

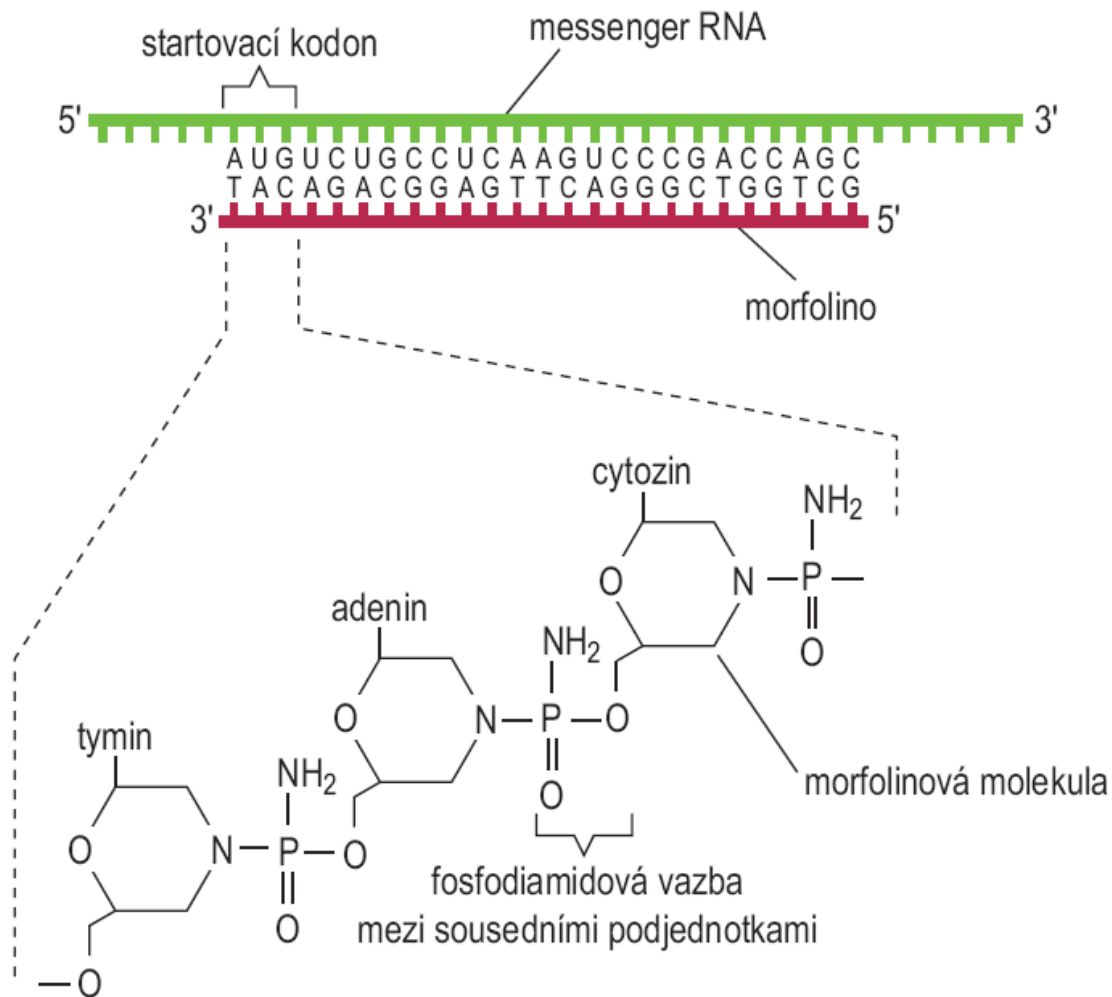

A. Blood **B.** Thymus **C.** Central Nervous System
D. Olfactory Neurons **E.** Motor Neurons

Zebřička - model vývojové genetiky a ekotoxikologie

Technika morfolino pro párování se sekvencí kolem startovacího kodonu mRNA genu *no tail* u ryby zebřičky. Morfolina mají obvykle 20 až 25 jednotek. Každá sestává z morfolinové molekuly vázané k dusíkaté bázi (A, T, U, G nebo C). Jednotky jsou vázány jedna k druhé fosfodiamidovou vazbou namísto fosfodiesterové vazby, jak je tomu v DNA a RNA.

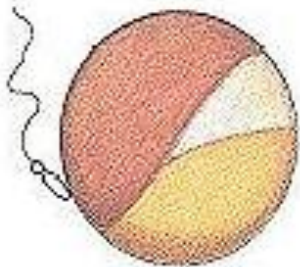
... v hlavní roli :

žáby
a ocasatí
obojživelníci

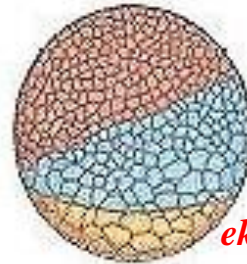
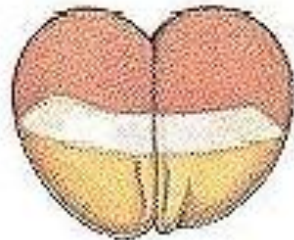
Základní stádia ontogeneze obojživelníků

oplozené vajíčko   2-buněčné stádium (90 min)   midblastula (4tis. buněk, 7 h)   časná gastrula (20tis. buněk, 9h)   pozdní gastrula (12h)

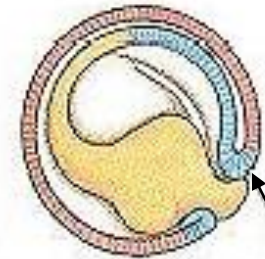
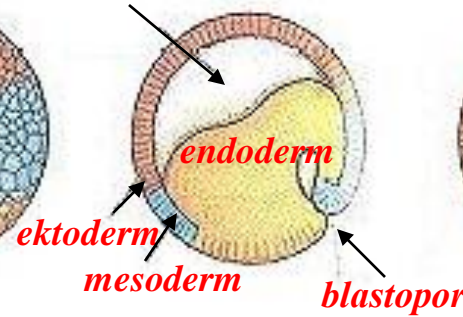
animální pól

vegetální pól

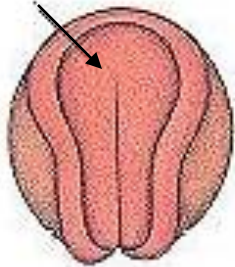

blastocoel

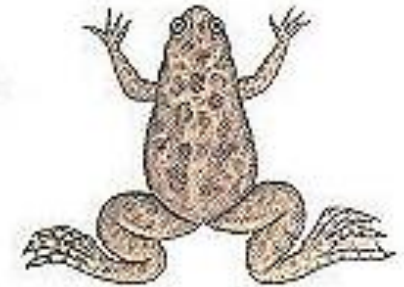
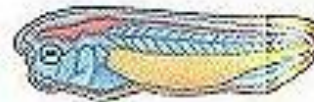
blastopore

neurální destička

neurální destička

uzavírající se neurální destička

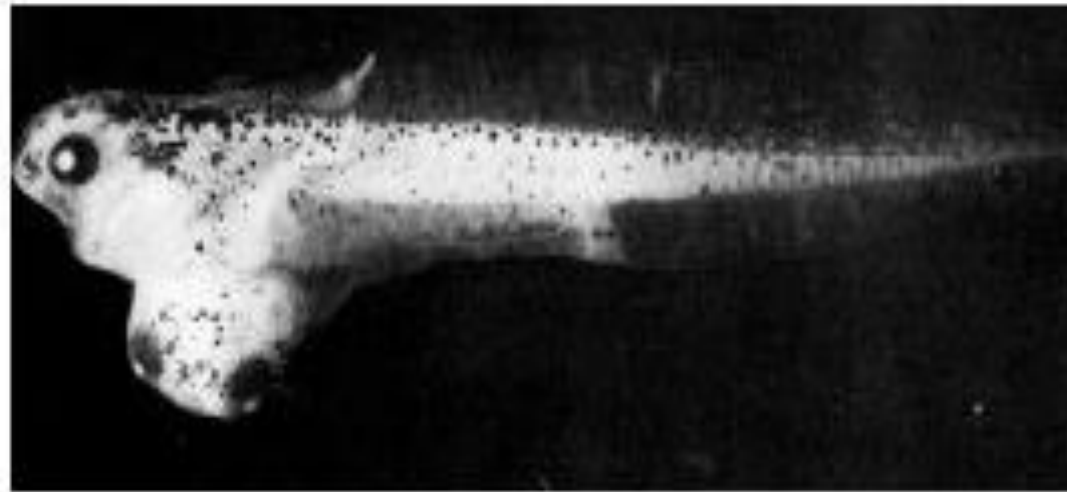
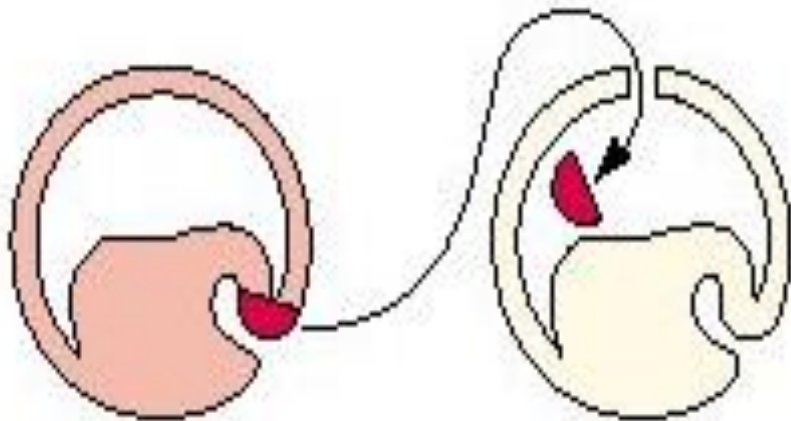
časná neurula   časná neurula   pozdní neurula   vylíhnutý pulec   dospělá žába
(150tis. buněk, 20h)   (500tis. buněk, 3d)   (12 měsíců)

Xenopus laevis – africká drápatka – model molekulární embryologie

HISTORICKÉ KOŘENY VÝVOJOVÉ BIOLOGIE : *slavné experimenty Hanse Spemanna s čolky*

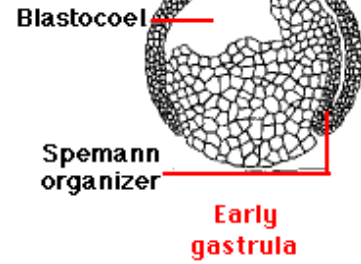

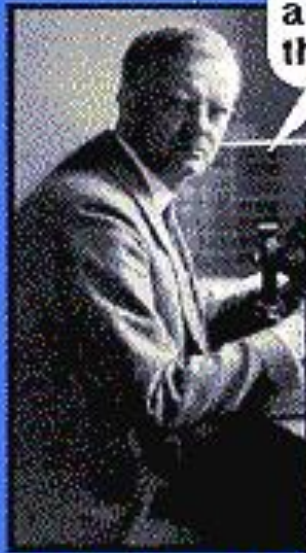
OBJEV ORGANIZÁTORU (Freiburg 1923)

HANS SPEMANN (1869-1941)

HILDE MANGOLD (1898-1924)

A piece of the upper blastopore lip of an amphibian embryo undergoing gastrulation exerts an organizing effect on its environment in such a way that, if transplanted to an indifferent region of another embryo, it causes there the formation of a secondary embryonic anlage. Such a piece can therefore be designated as a Organizer.

Hans Spemann

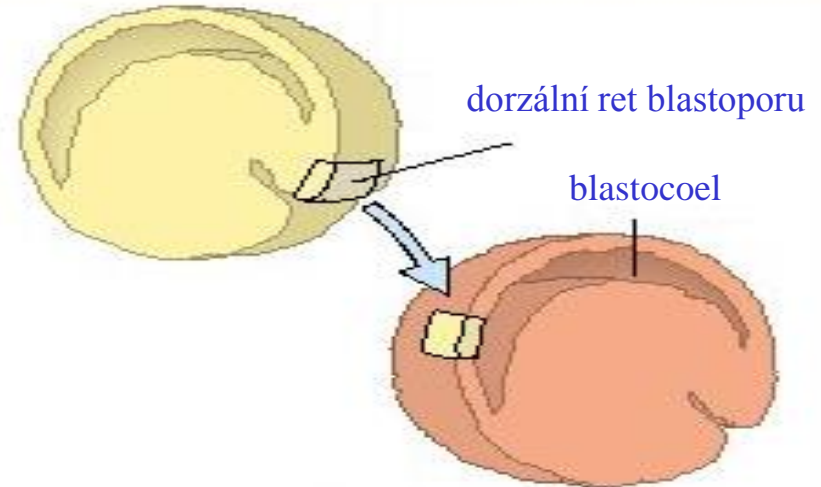

Hilde Mangold

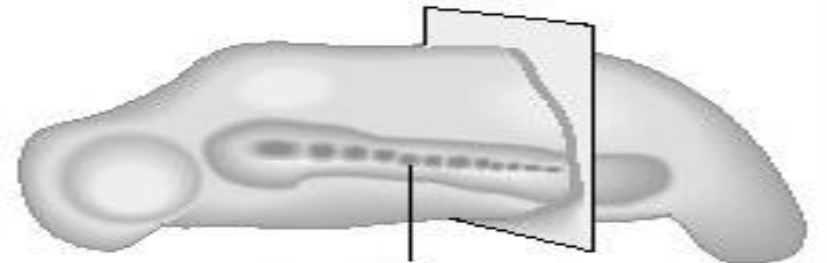
Indukce nové tělní osy přenosem oblasti organizátoru časné gastruly čolků

(Spemann a Mangoldová 1924)

dorzální ret blastoporu nepigmentovaného druhu
přenesen do obalu blastocoelu pigmentovaného druhu

indukce sekundárního embrya

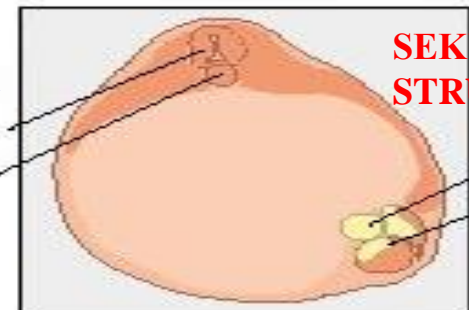
sekundární (indukované) embrya

**PRIMÁRNÍ
STRUKTURY :**

neurální
trubice
notochord

**SEKUNDÁRNÍ
STRUKTURY :**

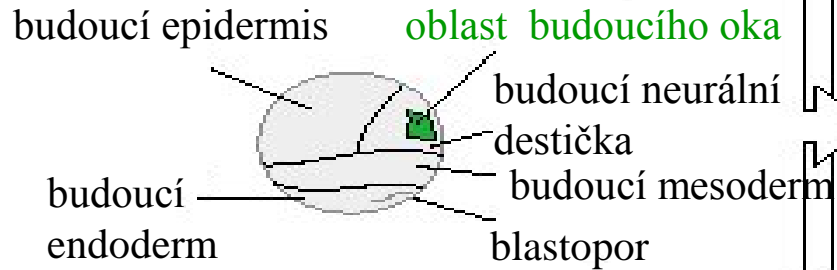
notochord
neurální
trubice

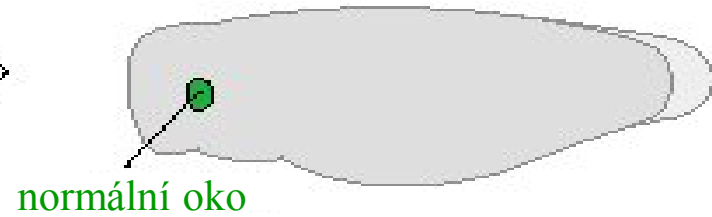

Determinace oblasti oka v průběhu embryogeneze obojživelníků

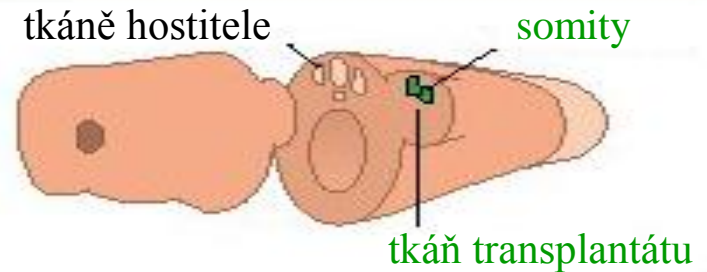
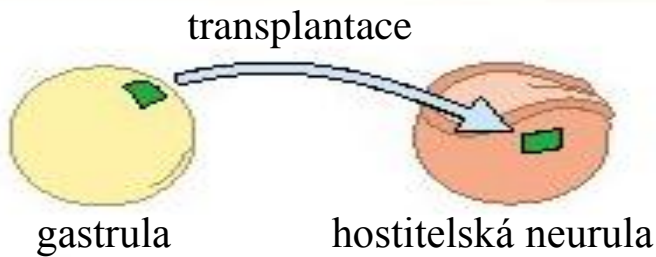
„osudové mapování“ normální gastruly lokalizuje oblast budoucího oka

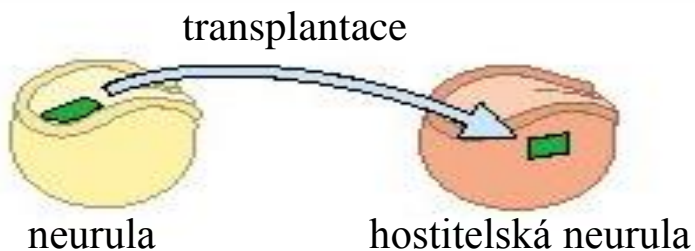
stádium pulce

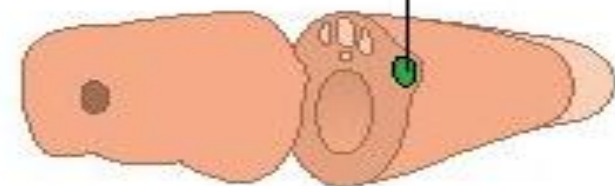
transplantát z časně gastruly se vyvine podle své nové polohy

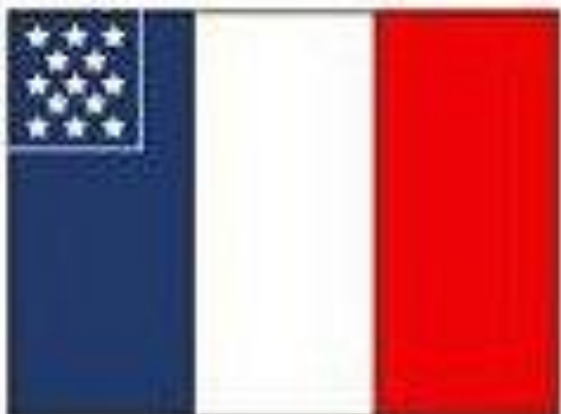
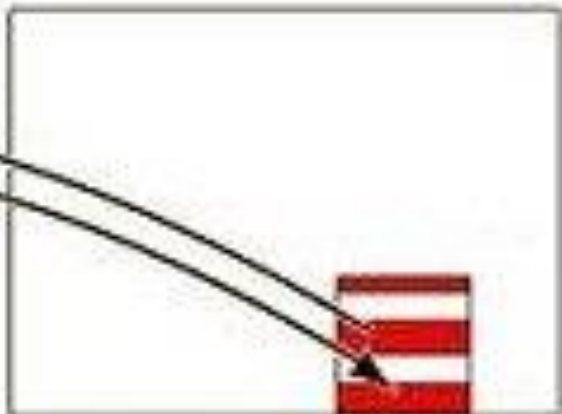
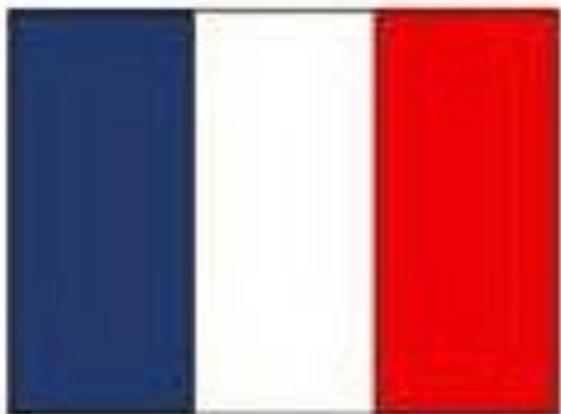

transplantát z pozdějšího stádia embrya se vyvine jako oko

z transplantované tkáň se vytvoří struktura oka

základní
schéma :

ústa
žáby

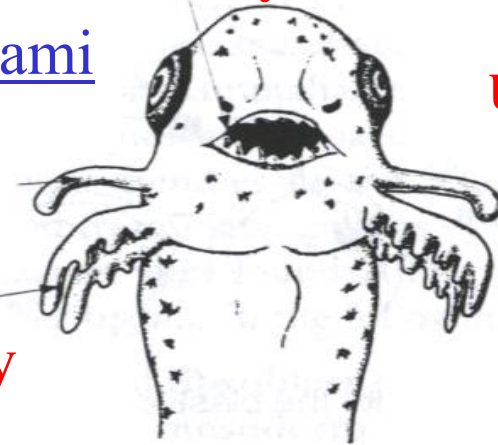

čelist s
přisavkami

zuby

ústa
čolka

žábry

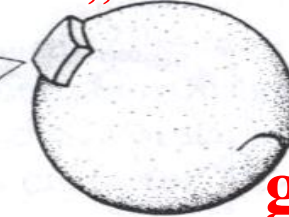
transplantace :

blastula
žáby

(donor)
„budoucí“
epidermis

oblast „budoucích“ úst

gastrula
čolka

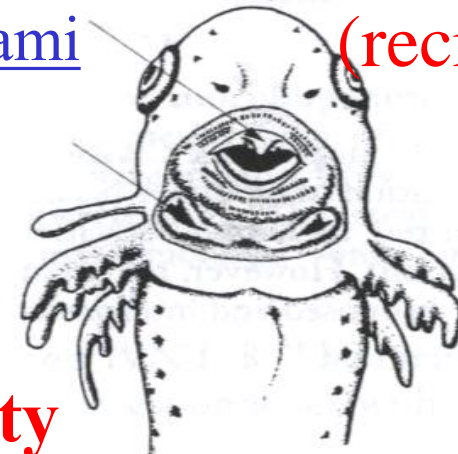
čelist s
přisavkami

(recipient)

XENOTRANSPLANTACE

čolek s žabími ústy

ČOLEK - MODEL REGENERACE

Unamputated Limb

Wound Epithelium Formation
1 Day Post-Amputation

Dedifferentiation Stage
0-1 Week Post-Amputation

Early Bud Stage
1-2 Weeks Post-Amputation

Mid Bud Stage
2-4 Weeks Post-Amputation

Late Bud/Early Palette Stage
3-6 Weeks Post-Amputation

Early Differentiation Stage
4-7 Weeks Post-Amputation

Mid Differentiation Stage
5-8 Weeks Post-Amputation

Late Differentiation Stage
6-9 Weeks Post-Amputation

"Complete" Regeneration
7-10 Weeks Post-Amputation

Transplantace regenerujících končetin mloka demonstrují vývojovou hypotézu „roztřídění buněk na bázi jejich odlišné adhezivity“

**regenerující pahýl
přední nohy**

transplantace

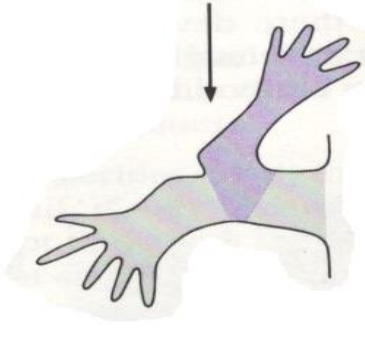
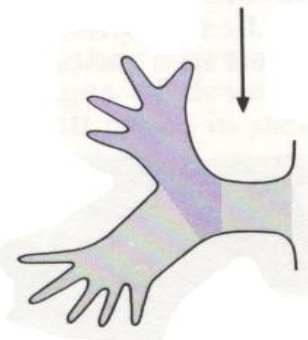
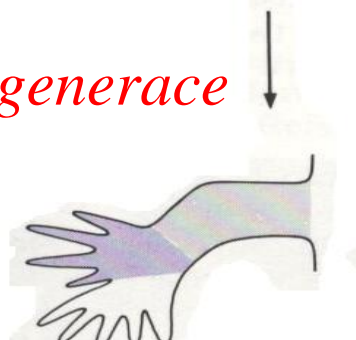
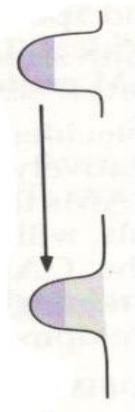
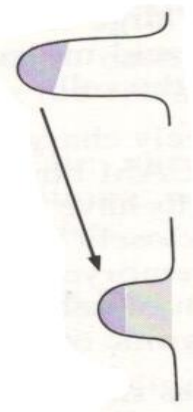
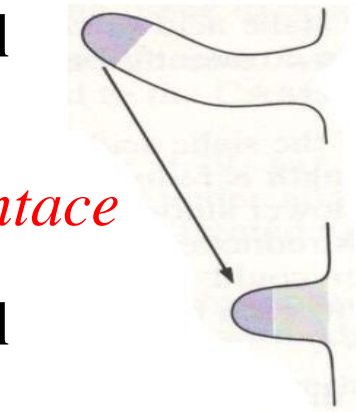
**regenerující pahýl
zadní nohy**

regenerace

blastema
zápěstí

blastema
lokte

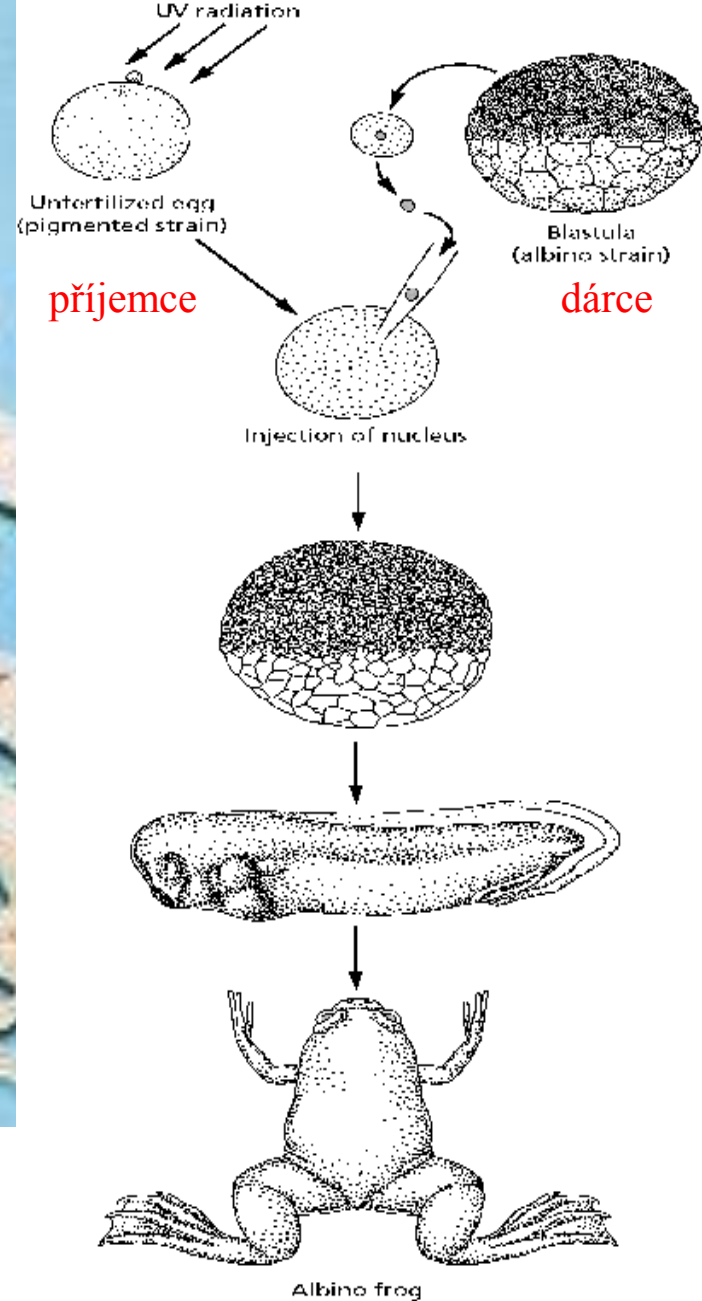
blastema
paže

zápěstí
↓
kotník

loket
↓
koleno

paže
↓
stehno

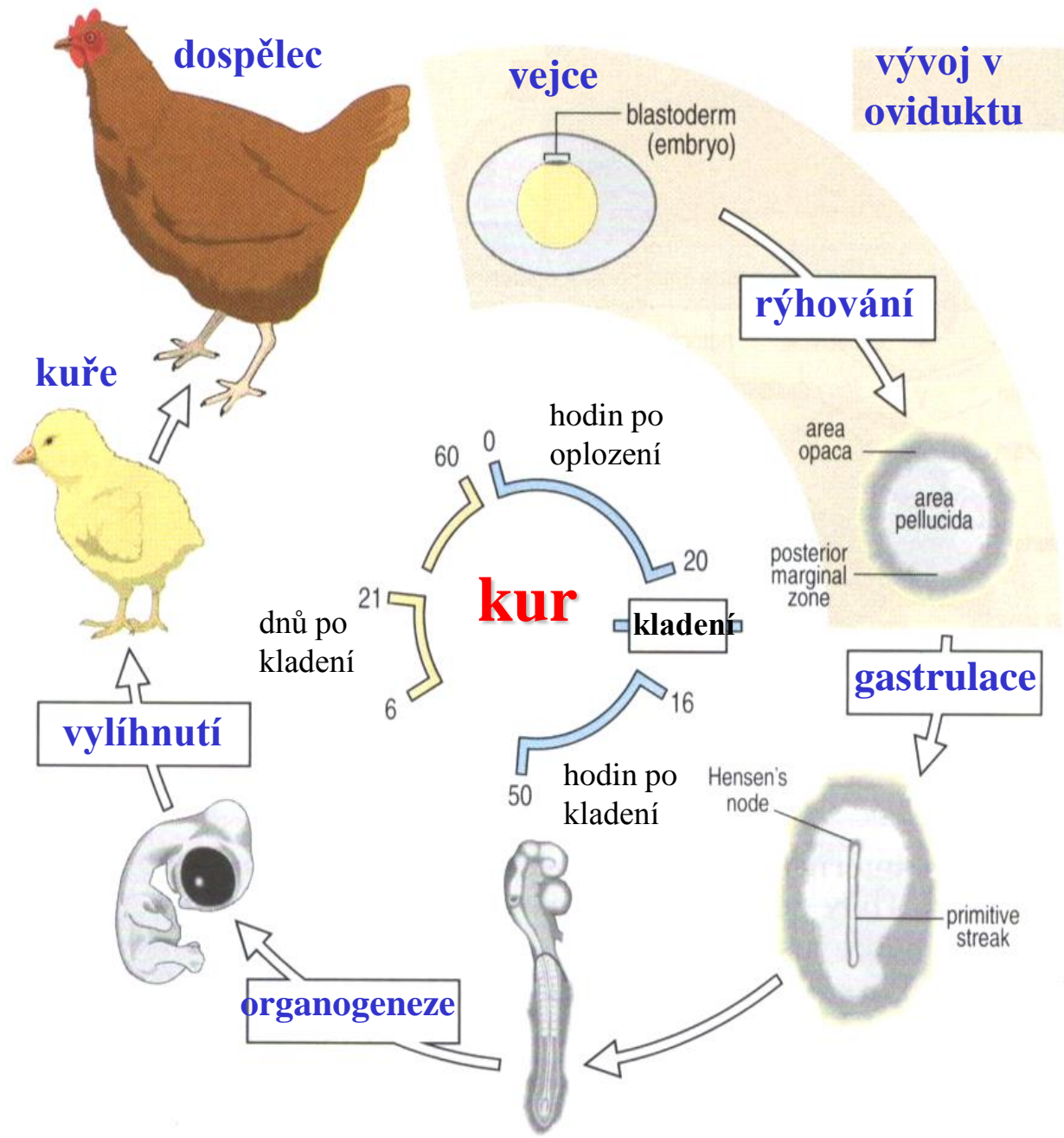
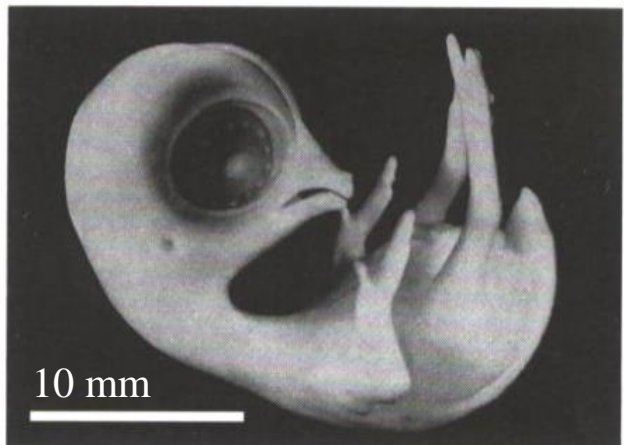
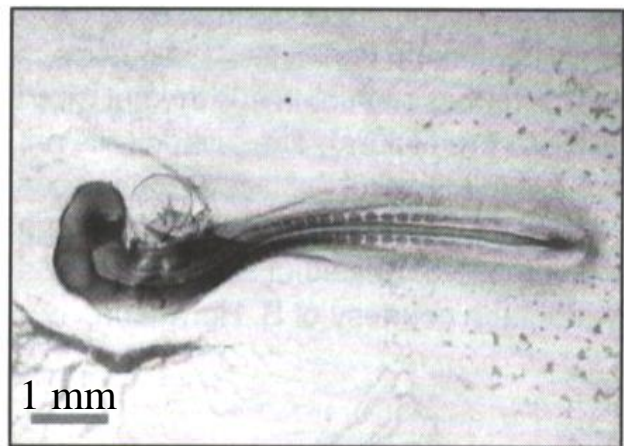
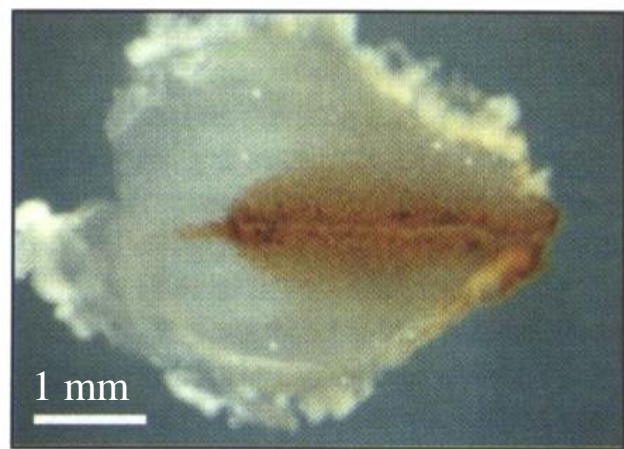

John Gurdon (Oxford, 1962)

Poruchy vývoje končetin
jako indikátor
teratogenních
faktorů
(ekotoxikologie)

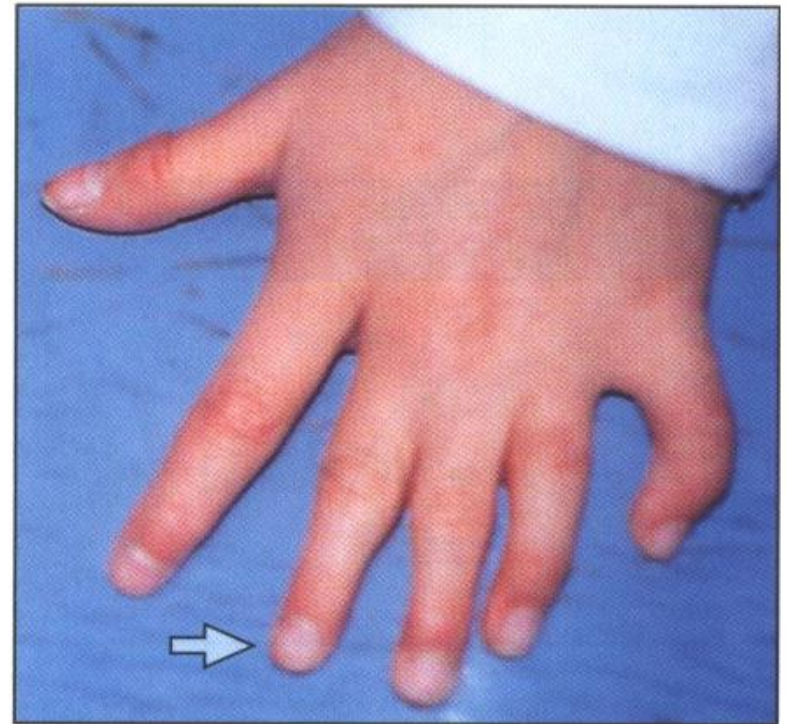
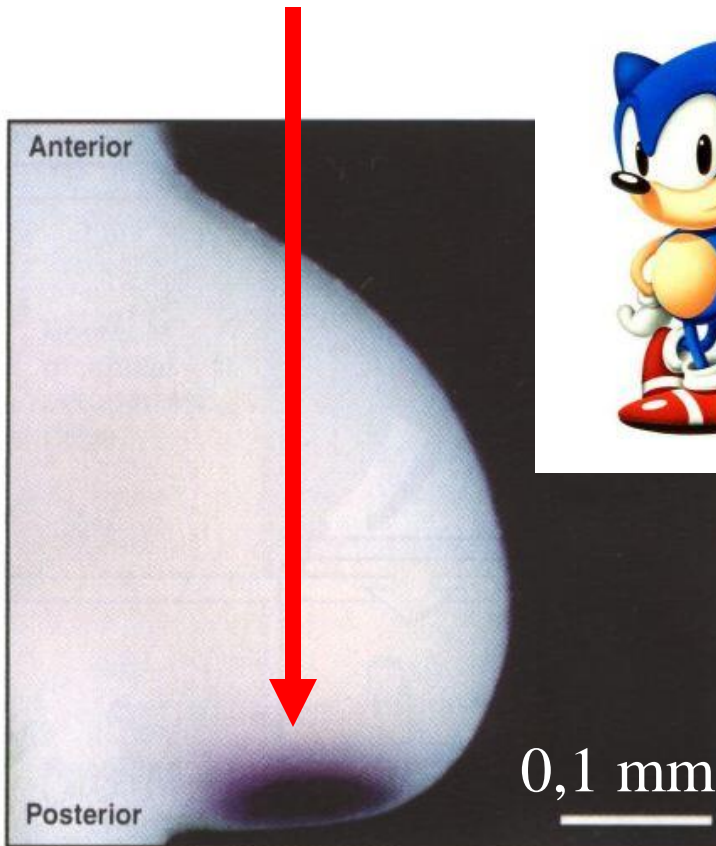

Polarizační oblast pupene specifikuje končetinu podél antero-posteriorní osy

exprese genu *Sonic hedgehog* na posteriorním konci pupene poskytuje poziční signál podél A-P osy

pupen kuřecí končetiny

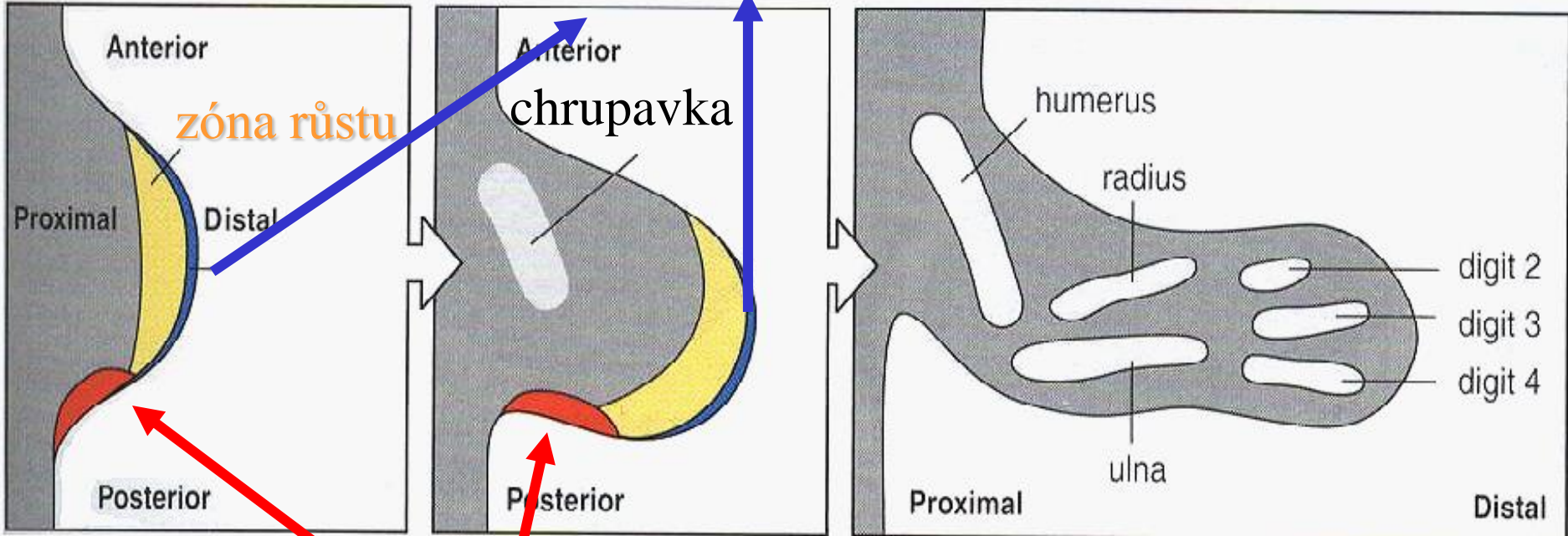
polydaktylie u člověka

Buňky v růstové zóně vyžadují poziční informaci

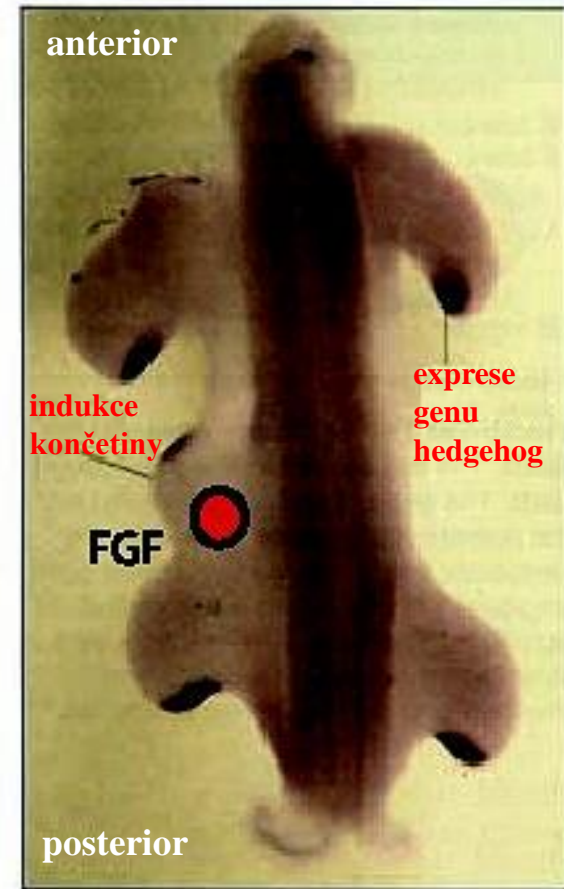
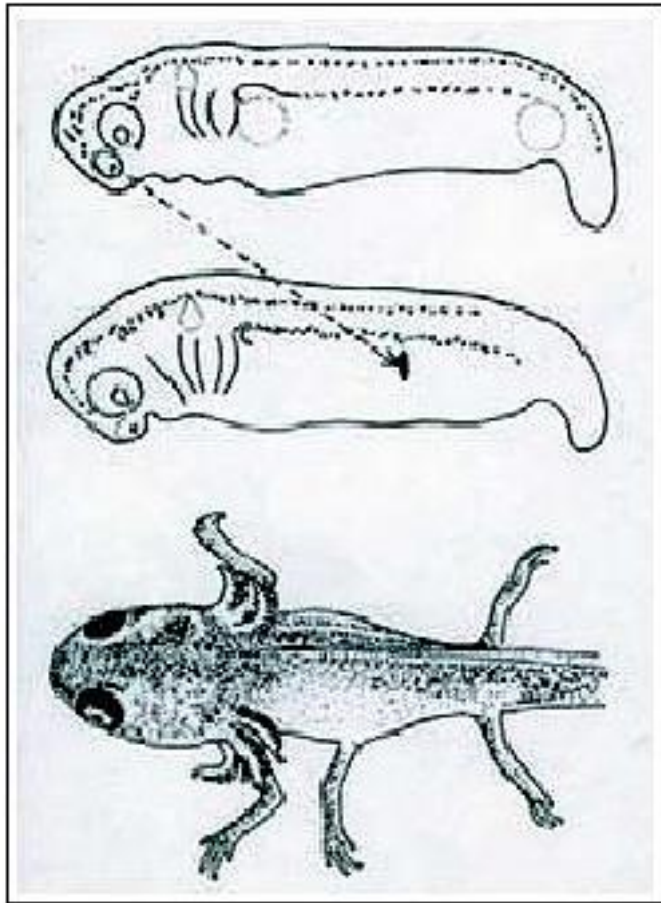
- růstová zóna je specifikována **apikální ektodermální rýhou** na **distálním konci** a **polarizační oblastí** na **posterioru**, buňky od nich posléze získávají poziční hodnotu

apikální ektodermální rýha

polarizační oblast (Sonic hedgehog)

Pleiotropní funkce jednotlivých signálů

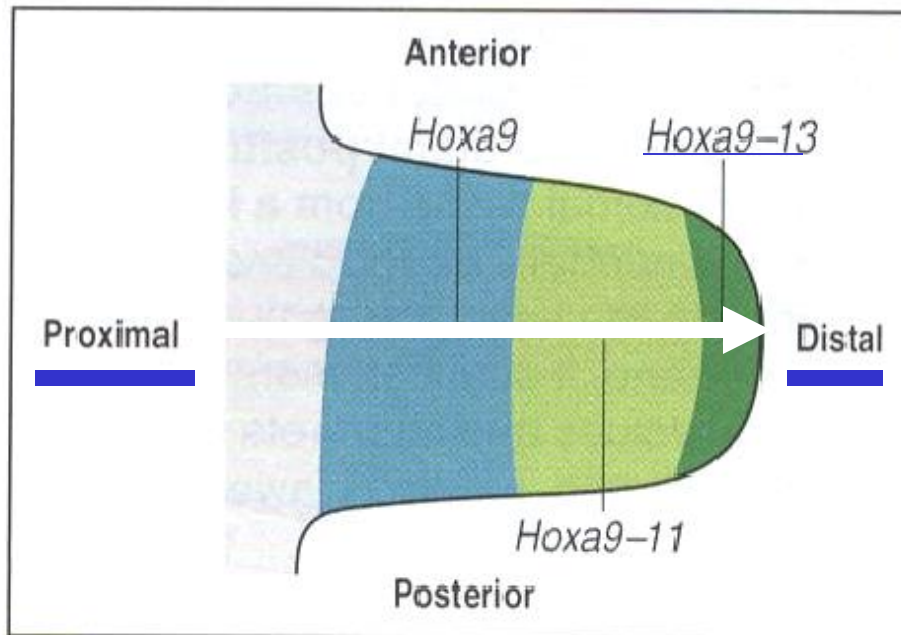

přenos tkáně z anteriorní oblasti hlavy mloka na bok vede ke tvorbě nové končetiny (Balinsky 1933)

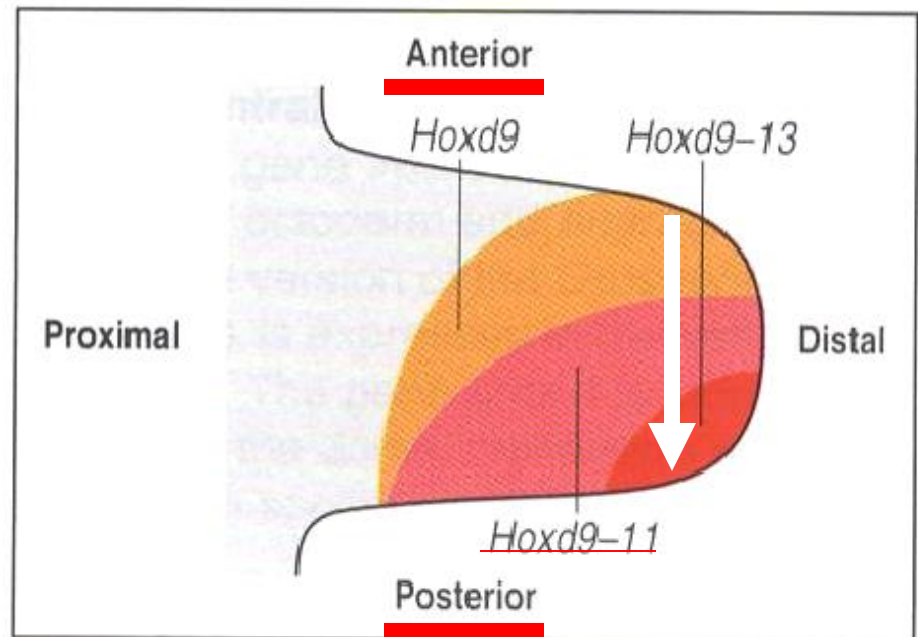
iniciace vývoje končetiny kuřete vyžaduje fibroblastový růstový faktor, který aktivuje expresi genu hedgehog, aplikace FGF do boku embrya vede ke tvorbě extra – končetiny (Arias 2003)

Expresce homeotických genů v pupenu křídla kuřete

Hox-a geny jsou exprimovány podél proximo-distální osy :
Hox-a 13 je nejdistančnější

Hox-d geny jsou exprimovány podél antero-posteriorní osy :
Hox-d 13 je nezádnější

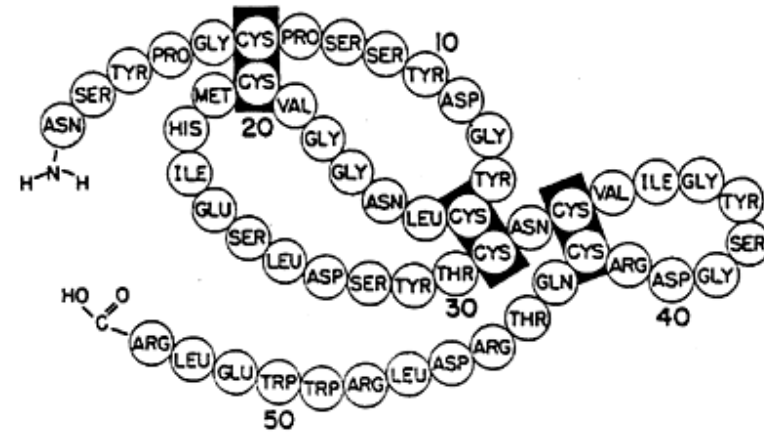
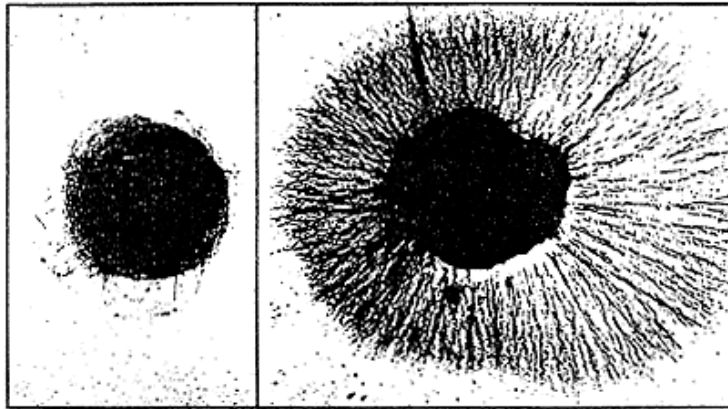

RŮSTOVÉ FAKTORY (GF) ŽIVOČICHŮ

- PROTEINY produkované určitými buňkami do okolí
- řídí RŮST a DIFERENCIACI (morfogeny, onkogeny)
- vážou se na TRANSMEMBRÁNOVÉ RECEPTORY, což vyvolává biochemické změny (časté fosforylace, tj. kinázy) vedoucí k aktivaci či supresi specifických genů
- tyto metabolické kroky mezi receptorem a cílovými geny se označují jako SIGNÁLNÍ DRÁHA (kaskáda)
- známo asi 200 GF: cytokiny, hedgehog, interleukiny, interferony, nervový, epidermální, krevních destiček, hematopoetické, kostní morfogenetický protein (BMP), Wnt (wingless-integrin)

O dělení a diferenciaci buněk i tkáně rozhodují proteinové morfogeny - **RŮSTOVÉ FAKTORY**

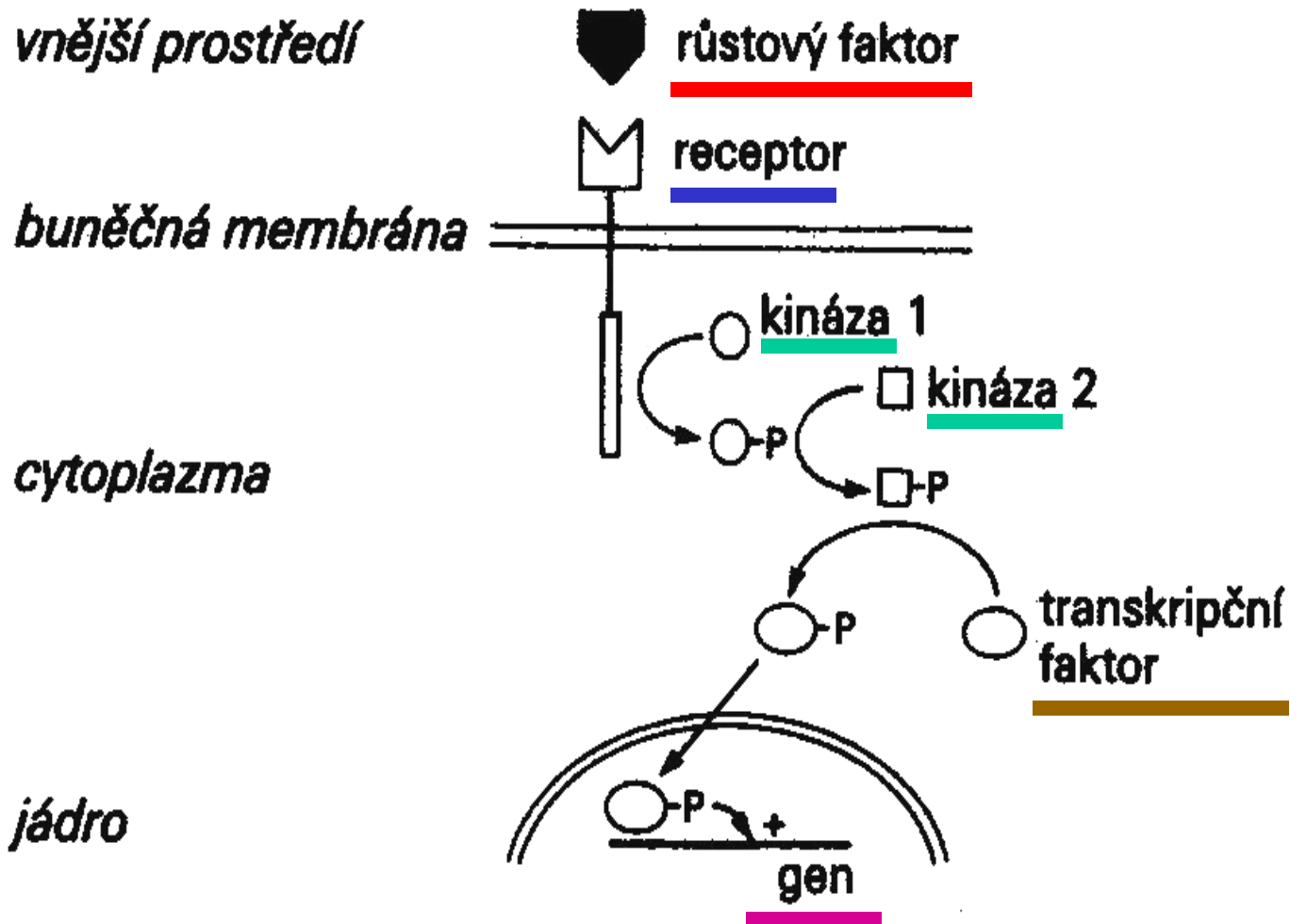

Rita Levi-Montalcini
(Itálie 1909) ... nervový NGF

**Nobelova cena ve fyziologii (1986)
... za objevy růstových faktorů**

Stanley Cohen
(USA 1922) ... epidermální EGF

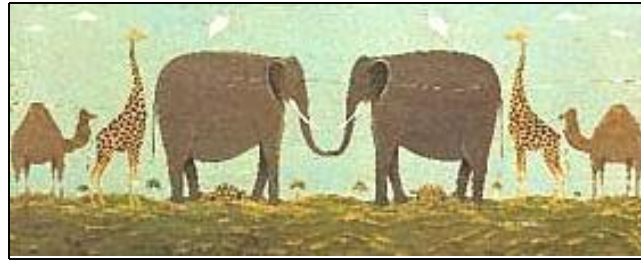
Mechanismus účinku typického růstového faktoru. Jen fosforylovaná forma každého enzymu může fosforylovat další článek řetězu (P-fosfátová skupina).

Savci:

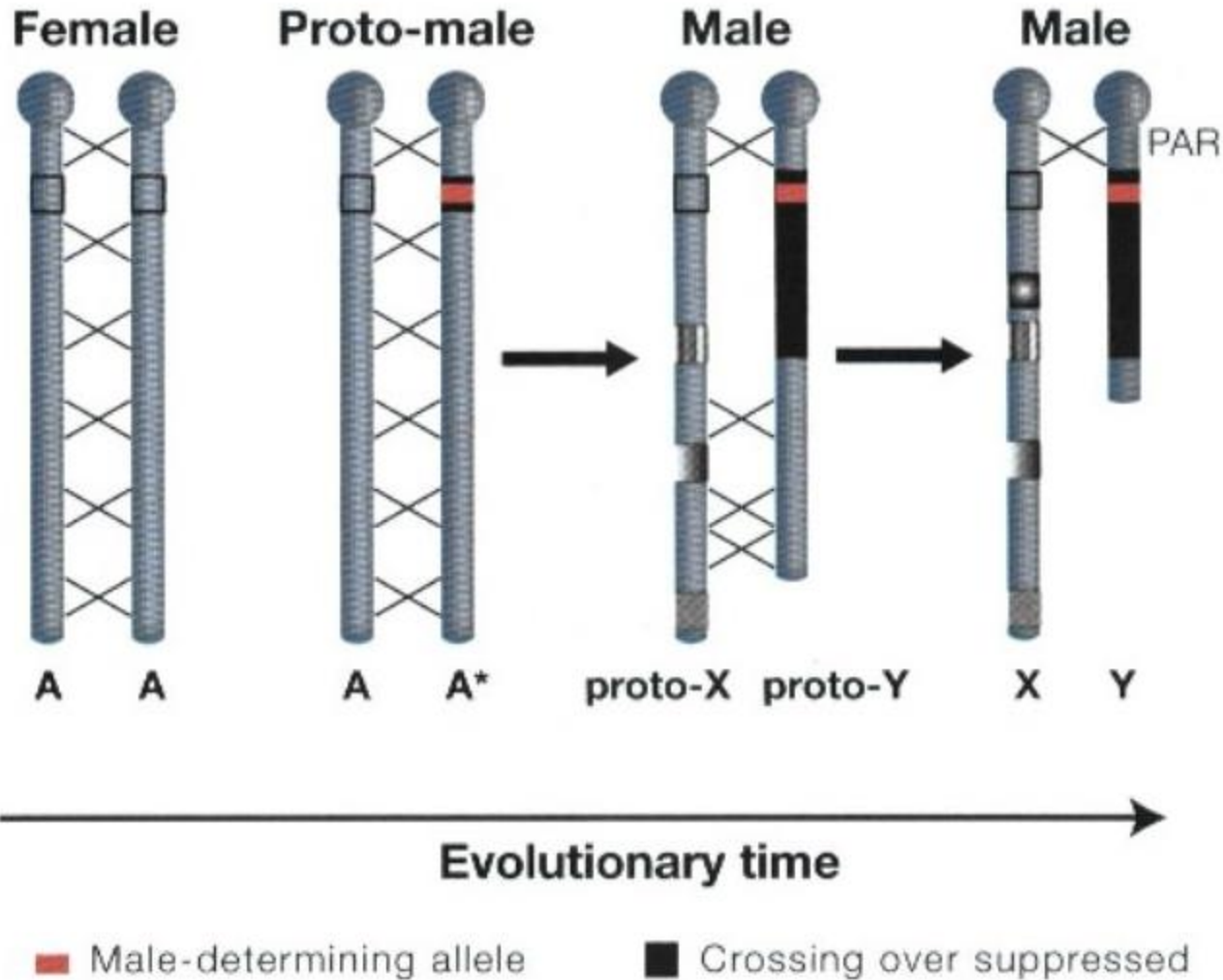
kompensace dávky X-vázaných genů

Úlohy pohlavnosti v životě eukaryot :

- ⊖ meiosa a kombinace gamet zajišťují evolučně výhodnou heterozygotnost a variabilitu
- ⊖ diferenciace zárodečné dráhy a příslušných gamet (včetně tvorby pohlavních orgánů)
- ⊖ pohlavně specifický vývin somatických buněk (pohlavní dimorfismus)
- ⊖ řízení transkripčních hladin chromosomů X (umlčování či zesilování exprese vázaných genů)
- ⊖ metylační nastavení gametického imprintingu - záznamu o expresi genů v příští filiální generaci

Evoluce pohlavního chromozomu Y

Časně v evoluci se pohlaví lišila pouze v jediném autozomálním lokusu – heterozygotní proto-male a homozygotní proto-female. K zabránění vzniku intersexů dochází k supresi cross-overu a akumulaci mutací kolem male-determinující alely. Nerekominující oblast degeneruje (ztrácí geny), pseudoautosomální oblast zůstává aktivní.

KOMPENZACE DÁVKY GENŮ

Drosophila

XX

X_Y

savci

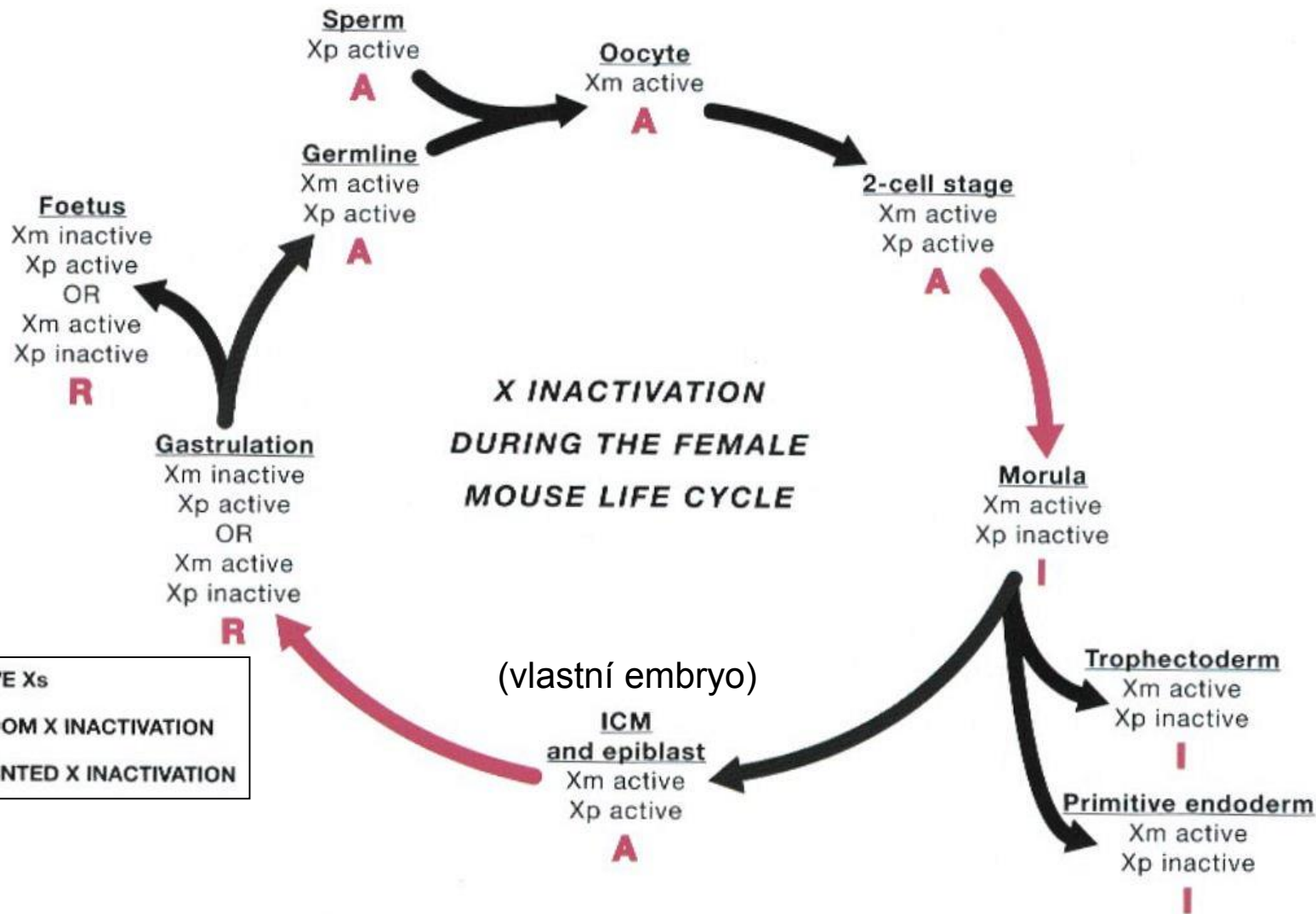
XX nebo XX

XY

C-elegans

XX (hermafrodit)

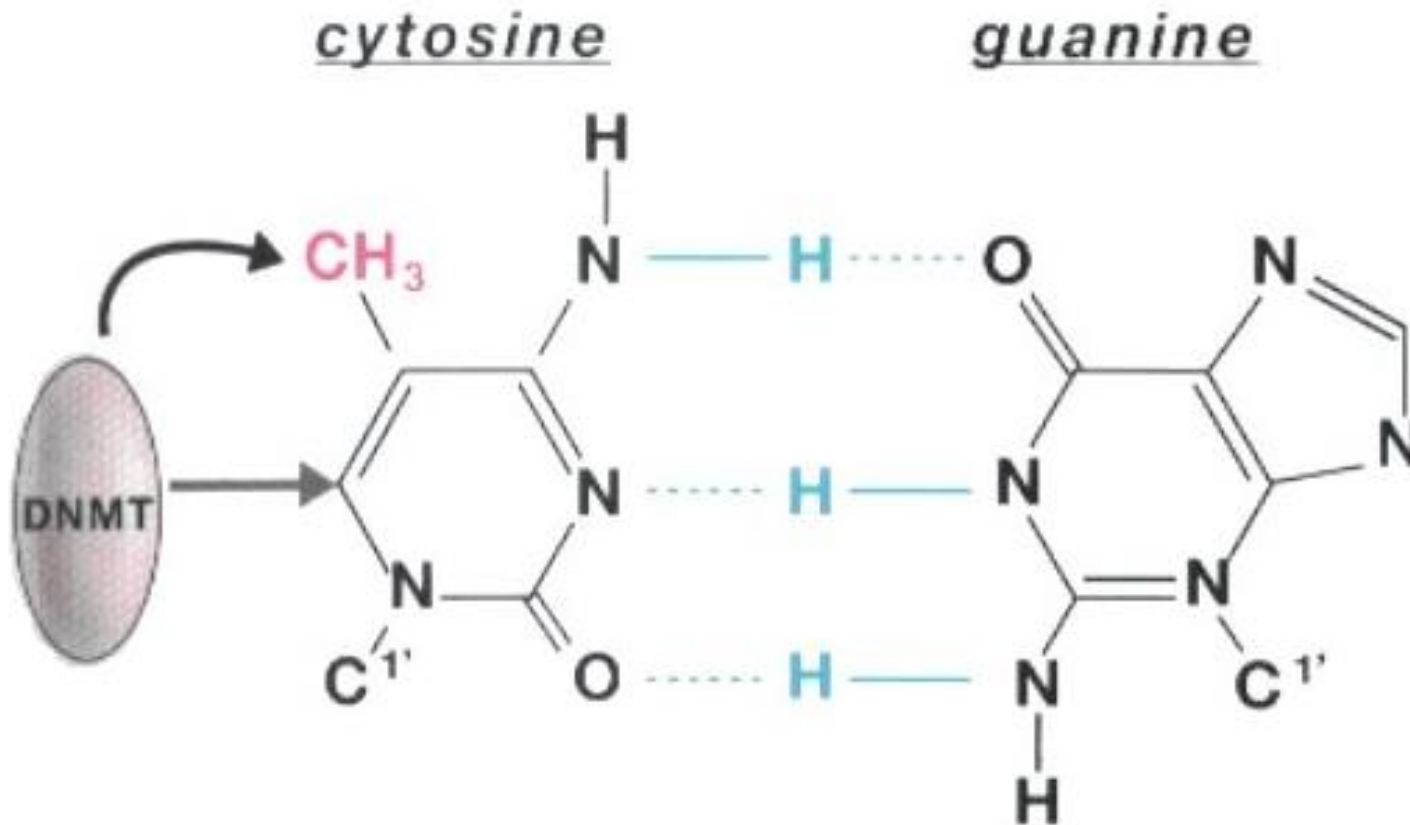
XO

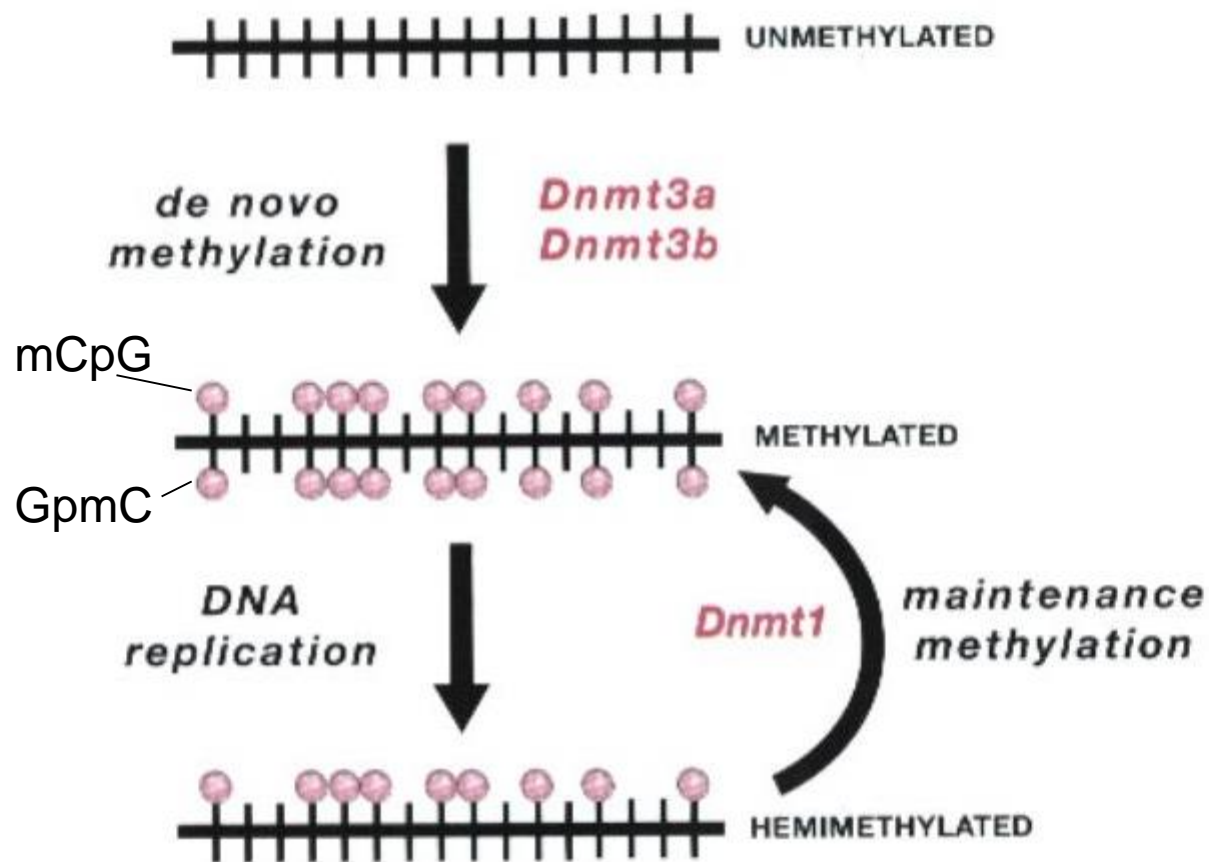
V průběhu samičího vývoje se chromozom X podrobuje inaktivaci (**R** nebo **I**) a reaktivaci (**A**). Inaktivace se nejdříve odehrává v časném preimplantovaném embryu (imprinting) a následně v buňkách epiblastu v době gastrulace (náhodná inaktivace). Inaktivní X je reaktivován především v zárodečné dráze.

Savci:
metylace DNA

Adice metylové skupiny do 5-pozice pyrimidinového kruhu cytozinu prostorově nebrání párování bazí (GC). DNA metyltransferázy se v průběhu metylace kovalentně vážou na C-6-pyrimidinu.

De novo a udržovací metylace DNA

Nemetylovaná DNA se stává **de novo metylovanou** aktivitou DNA metyltransferáz **Dnmt3a a Dnmt3b** za vzniku symetrické metylace CpG párů. Po semikonzervativní replikaci DNA je metylováno pouze parentální vlákno a symetrické metylace je dosaženo účinkem **udržovací DNA metyltransferázy (Dnmt1)**.

Functions of mammalian DNA methyltransferases

DNA methyltransferase	Species	Major activity	Major phenotypes of loss-of-function mutations
Dnmt1	mouse	maintenance methylation of CpG	genome-wide loss of DNA methylation, embryonic lethality at embryonic day 9.5 (E9.5), abnormal expression of imprinted genes, ectopic X-chromosome inactivation, activation of silent retrotransposon
Dnmt2	mouse	weak activity	no change in CpG methylation, no obvious developmental phenotypes
Dnmt3a	mouse	de novo methylation of CpG	postnatal lethality at 4–8 weeks, male sterility, and failure to establish methylation imprints in both male and female germ cells
Dnmt3b	mouse	de novo methylation of CpG	demethylation of minor satellite DNA, embryonic lethality around E14.5 days with vascular and liver defects (embryos lacking both Dnmt3a and Dnmt3b fail to initiate de novo methylation after implantation and die at E9.5)
DNMT3B	human	de novo methylation of CpG	ICF syndrome: immunodeficiency, centromeric instability, and facial anomalies, loss of methylation in repetitive elements and pericentromeric heterochromatin

Dysfunkce de novo DNA metyltransferázy vede k I(munodeficiency)-C(entromerická nestabilita)-F(aciální abnormality) syndromu

ICF syndrome

From Wikipedia, the free encyclopedia

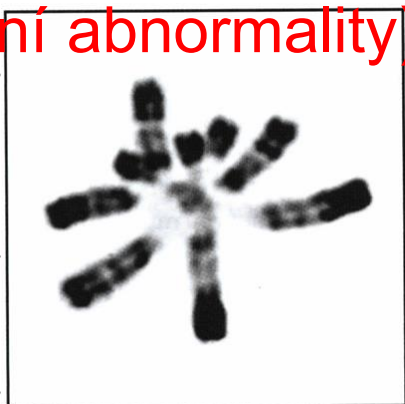
ICF syndrome (or **Immunodeficiency, centromere instability and facial anomalies syndrome**)

Genetics

ICF syndrome can be caused by a [mutation](#) in the DNA-methyltransferase-3b (*Dnmt3b*) [gene](#).^[1]

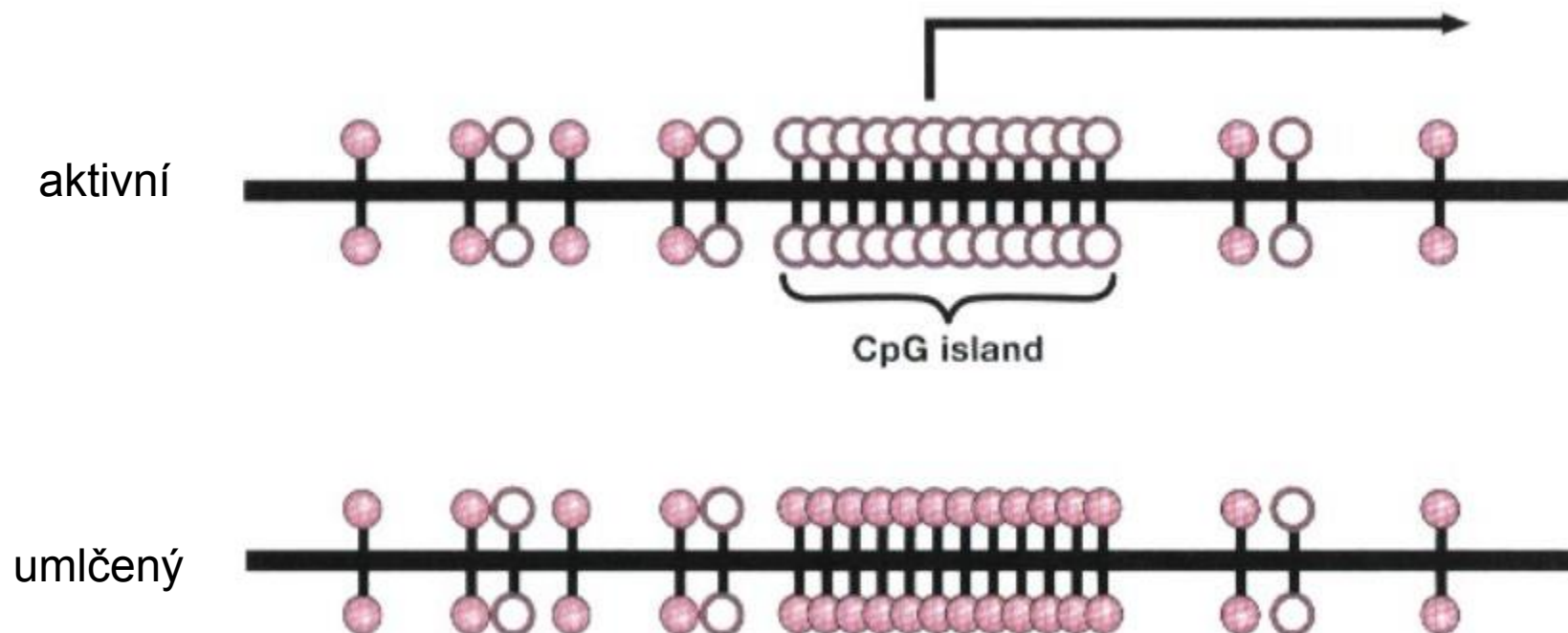
Presentation

It is characterized by variable reductions in [serum immunoglobulin](#) levels which cause most ICF patients to succumb to [infectious diseases](#) before [adulthood](#). ICF syndrome patients exhibit [facial anomalies](#) which include [hypertelorism](#), [low-set ears](#), [epicanthal folds](#) and [macroglossia](#).

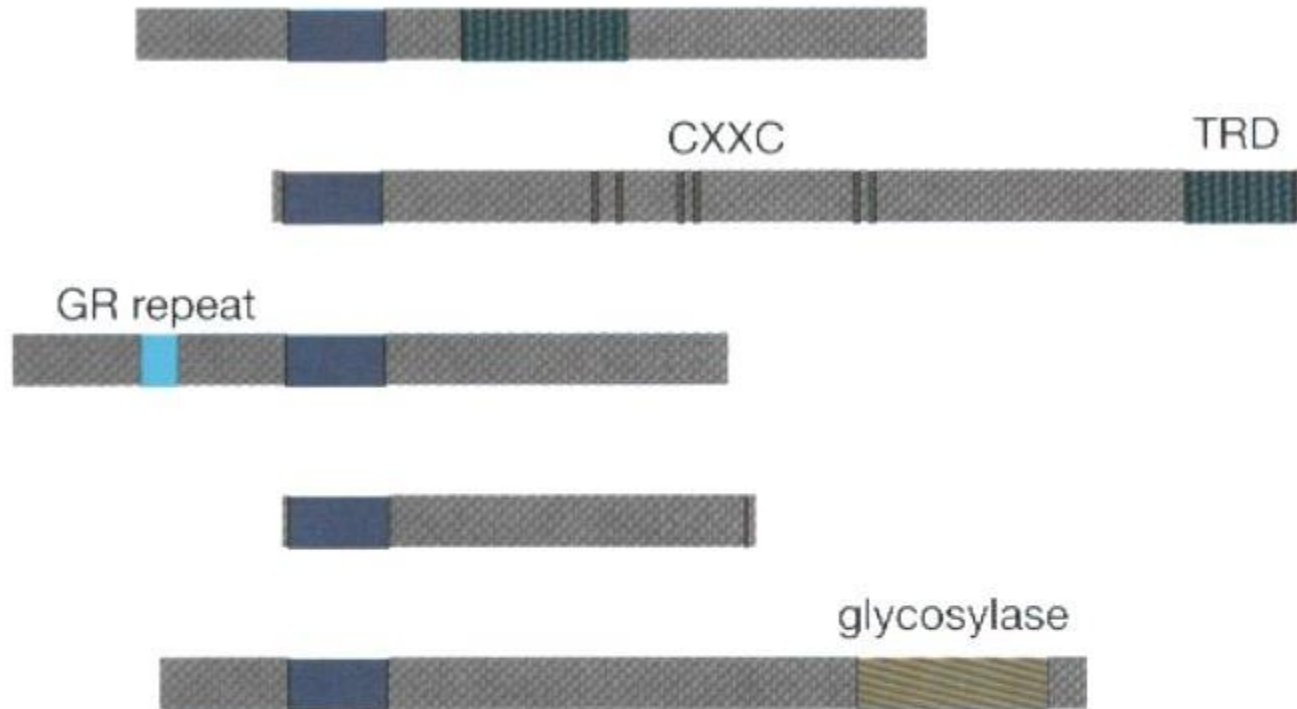

immune disorder.

CpG ostrovy jsou oblasti s vysokou denzitou dinukleotidu CpG, které postrádají metylaci. Nacházejí se v promotorech většiny lidských genů. Dlouhodobé umlčení genu může být zajištěno metylací této oblasti: některé imprintované geny, geny na inaktivním chromozomu X, aberantní umlčování genů v nádorových buňkách.

Proteiny specificky se vážící na metylovanou DNA (CpG)

Pět členů rodiny MBD (methylbinding-domain DNA) proteinů jsou seřazeny podle své konzervativní **MBD domény**.

Jiné domény zahrnují například TRD (transkripční represní doménu) aj.

Functions of methyl-CpG-binding proteins

MBP	Major activity	Species	Major phenotypes of loss-of-function mutations
MeCP2	binds mCpG with adjacent A/T run; transcriptional repressor	mouse	delayed onset neurological defects including inertia, hindlimb claspings, nonrhythmic breathing, and abnormal gait; postnatal survival ~10 weeks
MECP2	binds mCpG with adjacent AT run; transcriptional repressor	human	heterozygotes suffer from Rett syndrome , a profound neurological disorder characterized by apraxia, loss of purposeful hand use, breathing irregularities, and microcephaly
Mbd1	binds mCpG via MBD; a major splice form is also able to bind CpG via a CxxC domain	mouse	no overt phenotype, but subtle defects in neurogenesis detected
Mbd2	binds mCpG; transcriptional repressor	mouse	viable and fertile, but show reduced maternal nurturing behavior; defective gene regulation in T-helper-cell differentiation leading to altered response to infection; highly resistant to intestinal tumorigenesis
Mbd3	core component of NuRD co-repressor complex; does not show strong binding to mCpG	mouse	early embryonic lethal
Mbd4	DNA repair protein that binds mCpG and T:G mismatches at mCpG sites; thymine DNA glycosylase that excises T from T:G mismatches	mouse	viable and fertile; three- to fourfold increase in mutations at CpG sites; increased susceptibility to intestinal cancer correlates with C-to-T transitions within the Apc gene; Mbd4 functions to minimize the mutability of 5-methylcytosine

Rettův syndrom je způsoben mutací X-vázaného genu kódujícího 5-mC-vazebný protein (transkripční represor)